

*სახელმწიფო მართვის სისტემა, რომლის ინსტიტუტები
გაჯერებულია არაფორმალური კავშირებით,
ცივილიზირებული განვითარების პერსპექტივა არ აქვს.*

კორუფციის არსი და ბუნება. მსოფლიოში არ არსებობს სახელმწიფო, სადაც კორუფცია ამა თუ იმ მასშტაბით და გამოვლენის ფორმებით არ შეინიშნებოდეს. მისთვის არ არსებობს ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული თუ გეოგრაფიული საზღვრები. ეს უნიკალური მოვლენა ყველა წყობის საზოგადოებაში ვლინდება და ქვეყნის განვითარების მუდმივი თანმდევი სენია.

სიტყვა კორუფცია ლათინური წარმოშობისაა (corruptio – მოსყიდვა) და ქრთამის მიცემის გზით მოსყიდვას ნიშნავს. ტერმინი „კორუფცია“ წარმოიშვა ძველ დროში, ლათინური სიტყვების, „correi“ (სოლიდარობა, კორეალურება) და „rumpere“ (გატეხვა, დაზიანება, დარღვევა), ტრანსფორმაციის შედეგად, ჩამოყალიბდა ტერმინი „corruptere“,¹ რაც ნიშნავდა პიროვნებათა ჯგუფის მოღვაწეობას, რომელთა მიზანი იყო საზოგადოებრივი საქმეების მართვის (ნორმალური სასამართლო პროცესის) ჩაშლა, გაფუჭება, დაზიანება, აზრის დამახინჯება. აღსანიშნავია, რომ თანდებულმა „cor“ (ერთად, ერთობლივად) მრავალმნიშვნელოვან ზმნას „rumpere“-ს მრავლობითი ხასიათი შესძინა, ანუ თავიდანვე განისაზღვრა, რომ კორუფცია ესაა მოვლენა, რომელსაც ჰყავს ერთობლივი მონაწილენი.

მოგვიანებით კორუფციის მცნებას ემატება ეკლესიური, კანონიკური მნიშვნელობა, როგორც ემპიკის ცდუნება, შეცდენა. მაგალითად, კათოლიკურ სამღვდულოებაში კორუფციამ შეიძინა ცოდვის დატვირთვა - *იოანე აპოსტოლეს* მიხედვით „*ცოდვა არის უკანონობა*“. ქრისტიანულ რელიგიაში ქრთამი განიხილება, როგორც დიდი ცოდვა და საძრახისი საქციელი. მის ცნებას საინტერესოდ განსაზღვრავს *სულხან-საბა ორბელიანი*: „*საცოდავი ძღვენი*“, „*ქრთამს ნუ აიღებ, რადგან იგი აბრძკებს თვალხილულს და ასხვაფერებს მართალთა საქმეებს*“.²

როგორც ყველა რთულ სოციალურ მოვლენას კორუფციას არა აქვს ერთმნიშვნელოვანი განსაზღვრება. მისი მრავალი განმარტება არსებობს. გაეროსა და ევროსაბჭოს დოკუმენტებში გამოყენებული განმარტების მიხედვით: *კორუფცია არის საჯარო*

XX

ძალაუფლების არაკეთილსინდისიერად გამოყენება პირადი, მესამე პირის ან ჯგუფის სარგებლის მიღების მიზნით.

მოვიყვანო კიდევ ერთ მნიშვნელოვან განმარტებას: *კორუფცია არის სახელმწიფოს ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემის გახრწნა, რომელიც გამოიხატება თანამდებობის პირებისა და საზოგადო მოღვაწეების გამყიდველობაში.* თუ პირველ განმარტებაში საუბარია ცალკეული პირების დანაშაულებრივ ქმედებებზე, მეორეში სოციალურ მოვლენაზე, რომელიც თანამდებობის პირების ხელმძღვანელობით შლის საზოგადოებას.

ეკონომიკური კორუფციის თეორიულ საფუძვლებზე კვლევები იწყება 1970-იანი წლებიდან. მეცნიერული თვალსაზრისით ეს პრობლემა ღრმად და ყოველმხრივად დამუშავებული ამერიკის შეერთებული შტატების მეცნიერულ წრეების ნეონსტიტუციონალური სკოლის წარმომადგენლების შრომებში. *ბენედიქტი, ჯონსტონი, ოსბორნი* და სხვა მეცნიერები ამ საზოგადოებრივ მოვლენას განიხილავენ, როგორც სახელმწიფო მოღვაწეების, სახელმწიფო აპარატის თანამშრომლების, ბიზნესმენების და სხვა პირების თავის არიდებას საკუთარ ოფიციალური მოვალეობების შესრულებისაგან, პირადი, ოჯახური და ჯგუფური ინტერესებით გამდიდრების და საკუთარი სოციალური სტატუსის გაზრდის მიზნით. მათი აზრით კორუფცია წარმოიშობა და იზრდება იქ სადაც სახელმწიფოს დელეგირებული აქვს უფლებები და ცალკეული ჩინოვნიკები აღჭურვილნი არიან სიკეთეების განკარგვის და მართვის პრივილეგიებით.

კორუფციის მიზეზები ქვეყნის პოლიტიკაში, ბიუროკრატიულ ტრადიციებსა და სოციალურ ისტორიაშია ფესვგადგმული. მისი აყვავებისთვის ნოყიერი ნიადაგი იქმნება, როდესაც ოფიციალური სახელმწიფო ინსტიტუტები სუსტია და არაფორმალური (ჩრდილოვანი) ურთიერთობების მასშტაბები მალაღობაშია. ამიტომ, კორუფციის გამომწვევი მიზეზები ძირითადად ჩრდილოვანი ეკონომიკის გამომწვევ მიზეზებს ემთხვევა.³ გამოყოფენ კორუფციის შემდეგ მიზეზებს:

ეკონომიკური – სახელმწიფო მოხელეები მცირე ხელფასების პირობებში ფლობენ მნიშვნელოვან უფლებამოსილებებს. აღნიშნული უფრო აქტუალურია

განვითარებად და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში;

ინსტიტუციონალური – სახელმწიფო უწყებებში ადგილი აქვს გამჭვირვალობის დაბალ ხარისხს. სუსტია სახელმწიფოს საკადრო პოლიტიკა. ადგილი აქვს ფავორიტიზმს, პროტექციონიზმს, არასამართლებრივი ლობიზმის არსებობას;

სოციალურ-კულტურული – საზოგადოების დემორალიზაცია და გახრწნა, მოსახლეობის სამოქალაქო ცნობიერების დაბალი დონე, მისი საზოგადოებრივი პასიურობა.

შეიძლება ითქვას, რომ კორუფცია მსოფლიო პრობლემაა. ამიტომ ისეთი საერთაშორისო ორგანიზაციები, როგორცაა ევროგაერთიანება და ევროსაბჭო, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სააგენტოები. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია და ა.შ. სულ უფრო მეტ ყურადღებას უთმობენ ამ პრობლემის შესწავლას, როგორც ძალზე მნიშვნელოვან პოლიტიკურ საკითხს.

გამოკვლევები ცხადყოფს, რომ კორუფცია სახელმწიფო სექტორში ღებულობს მსგავს ფორმებს და სხვადასხვა ქვეყნებში მოქმედებს ძირითადად ერთსა და იმავე სფეროებზე. ყველაზე მეტად გავრცელებულია სახელმწიფო საქმიანობის შემდეგ სფეროებში:⁴ სახელმწიფო შესყიდვები; გადასახადების აკრეფა; სახელმწიფო მართვის საბასუხისმგებლო თანამდებობებზე დანიშვნა; ადგილობრივი თვითმმართველობა; ლიცენზირება და ბიზნესის რეგისტრაცია; კრედიტების გაცემა; სახელმწიფო ბიუჯეტიდან სამშენებლო და სარემონტო სამუშაოების წარმოება; სისხლის სამართლის საქმის აღძრვა ან შეწყვეტა; სახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებელში ჩარიცხვა და ა.შ.

კორუფციის შედეგები დამანგრეველ გავლენას ახდენს ქვეყნის უსაფრთხოებაზე. ძირს უთხრის საზოგადოებრივ ნდობას. ზნეობრივად ხრწნის მოსახლეობას. ხელს უწყობს ქვეყნიდან მისი მიგრაციას და კაპიტალის არალეგალურ გადინებას. კორუფცია საფრთხეს უქმნის ღარიბ ფენას. ამ სენით დაავადებული სახელმწიფო განსაკუთრებით უღმრთელია საზოგადოების წესიერი, ზნეობრივი ნაწილის მიმართ. კორუფციის უარყოფითი შედეგებია:⁵

ეკონომიკური: თრგუნავს ჯანსაღ კონკურენციას. ზოგადად კონკურენციასა და კორუფციას შორის არსებობს უკუპროპორციული დამოკიდებულება. შედეგად, მცირდება ბაზრის ეფექტიანობა. მწვავედება ეკონომიკური კრიზისი. ხდება საბაზრო ეკონომიკის იდეის დისკრედიტაცია. ფართოვდება ჩრდილოვანი ეკონომიკა, რაც განაპირობებს მწირ ბიუჯეტს. იზ-

რდება სახელმწიფოს ვალები. ქვეყანა კარგავს ეკონომიკის მართვის ბერკეტებს და საფრთხე ექმნება მის ეკონომიკურ უსაფრთხოებას;

სოციალური: კორუფცია ხელს უწყობს ეროვნული შემოსავლის უსამართლო გადანაწილებას ვიწრო ოლიგარქიული კლანების სასარგებლოდ. შედეგად, ღრმავდება საზოგადოების ქონებრივი უთანაბრობა. ხდება საზოგადოების უდიდესი ნაწილის გაღარიბება, მისი ჯანმრთელობის გაუარესება და მოსახლეობის დეპოპულაცია. მცირდება ხელისუფლების უნარი გადაწყვეტოს მწვავე სოციალური პრობლემები. საბრთხე ექმნება ქვეყნის სოციალურ უსაფრთხოებას;

პოლიტიკური: მცირდება მოსახლეობის ნდობა ხელისუფლებისადმი. იზრდება მათ შორის გაუცხოება. მაღალ სახელმწიფო თანამდებობებზე ინიშნებიან ოლიგარქიული კლანების წარმომადგენლები. ადგილი აქვს პოლიტიკური კონკურენციის პროფანაციას და პოპულიზმს. სამართალი, როგორც სახელმწიფოსა და საზოგადოების არსებობის ძირითადი მარეგულირებელი ინსტრუმენტი დისკრედიტირებულია. საზოგადოებრივ ცნობიერებაში ყალიბდება წარმოდგენა მოქალაქეთა დაუცველობაზე, როგორც დანაშეულებრივი სამყაროს, ასევე ხელისუფლების მხრიდან. ქვეყანაში მკვიდრდება დაუსჯელობის სინდრომი. სახელმწიფო და საზოგადოება ხდება დაზურული. მცირდება ხელისუფლების პრესტიჟი საერთაშორისო არენაზე. იზრდება მისი ეკონომიკური და პოლიტიკური იზოლაციის საშიშროება, რაც უარყოფითად მოქმედებს სახელმწიფოს პოლიტიკურ უსაფრთხოებაზე;

მორალური-ფსიქოლოგიური: ხდება ფორმალური და რეალური ფასეულობების გამიჯვნა. საზოგადოებაში ყალიბდება ორმაგი სტანდარტის, მორალისა და ქცევის ნორმები. პიროვნების ავტორიტეტი და შესაძლებლობები განისაზღვრება მისი მატერიალური მდგომარეობით, იმისგან დამოუკიდებლად თუ რა გზით მოიპოვა ის. გაუფასურებულია ზნეობრივი ფასეულობები. იზრდება მოსახლეობის ნეგატიური აქტიურობა. საფრთხე ექმნება საზოგადოების ზნეობრივ ფასეულობებს.

მაშასადამე, კორუფცია ხრწნის საზოგადოებრივ ცხოვრების ყველა სფეროს, რაც საფრთხეს უქმნის ქვეყნის ეროვნულ უსაფრთხოებას.

კორუფციის მასშტაბები იზრდება ქვეყნის მოდერნიზაციისა და ტრანსფორმაციის პერიოდში. პოსტკომუნისტური სისტემის ნგრევის შედეგად ფორმირებადი ეკონომიკური ურთიერთობები ხელსაყრელ პირობებს ქმნის კორუფციის ახალ ხარისხში ინსტიტუციონალიზაციისათვის, რასაც სამწუხაროდ საქართველოს

სოციალურ რეალობაში აქვს ადგილი.

ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტი კიტო ტანზი საერთაშორისო სავალუტო ფონდისთვის მომზადებულ ნაშრომში „კორუფცია მსოფლიოში – მიზეზები, შედეგები, მასშტაბები და წინააღმდეგობები“, აღნიშნავს: კორუფცია პოსტკომუნისტური გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში არის საბაზრო რეფორმების წინააღმდეგობების საკვანძო მომენტი.⁶

ამაღლდა „კორუფციის კულტურა“ აღნიშნულ სფეროში შეიქმნა გარკვეული ტრადიციები, ქცევის დაუწერელი წესები და ურთიერთობების „ეთიკა“. ჩამოყალიბებულია მყარი კავშირები, შუამავლების სისტემა „ჩაწყობილის“ შესრულების გარანტიით, ხოლო ქრთამის ოდენობა, საქმის მასშტაბებისა და შემსრულებლის ჩინის ზრდასთან ერთად მატულობს.

„გარდების რევოლუციის“ შემდეგ კორუფცია თითქოს დამარცხდა. თუმცა მრავალი ექსპერტის შეფასებით მან უფრო მაღალ ხარისხში გადაინაცვლა და ელიტარული ფორმა მიიღო. აღნიშნულის არგუმენტად ასახელებენ იმ გარემოებას, რომ ქვეყნებში სადაც მარცხდება კორუფცია მკვეთრ ეკონომიკურ ზრდას და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას აქვს ადგილი, რაც სამწუხაროდ საქართველოში არ შეინიშნება.

საქართველოში დღეს კორუფციის წყაროს წარმოადგენს დამახინჯებული ინსტიტუტები და არა დამახინჯებული მორალი. სხვადასხვა ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების ზემოქმედებით ქვეყანა მოექცა ეკონომიკურ კრიზისში, რომელიც უპრეცედენტოა თავისი ხასიათით, ხანგრძლივობითა და სიმძაფრით, რაც პირდაპირ ზემოქმედებს მოსახლეობის ქცევაზე.

ოცი წელია მოსახლეობის უმრავლესობის ოფიციალური შემოსავლები საცხოვრებელი მინიმუმის ქვემოთაა. ხალხი მაინც ცხოვრობს და არსებობს. თავისდაუნებურად იბადება კითხვა – რითი? რა თქმა უნდა ჩრდილოვანი შემოსავლებით. ხოლო, რაც შეეხება მოწინავე პოზიციებს ამ სფეროში ჯ. კელის პირადი კონსტრუქციების თეორიის თანახმად თითოეული ადამიანი არის უნებლიე ცხოვრებისეული ფსიქოლოგი, ეკონომისტი, სამართალმცოდნე ანუ თითოეულ ჩამოყალიბებულ პიროვნებას შეხედულებების საკუთარი ინდივიდუალური სისტემა გააჩნია. არსებული რეალობის შემყურე მოსახლეობაც ეგუება მდგომარეობას. ორიენტაციას ახდენს მიმდინარე პროცესებზე და მოქმედებს სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს შესაბამისად.

გარდამავალ პერიოდში ადაპტაციის მაღალი უნა-

რი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ქვეყნის განვითარებაში. იგი განსაზღვრავს მოსახლეობის ცალკეული სოციალური ფენებისა და ჯგუფების გაცნობიერებულ უნარს, საკუთარი მოთხოვნილებებისა და ინტერესების რეალიზაციის მიზნით, მოახდინონ ორიენტაცია არსებულ სიტუაციაში.

კორუფციის გამოვლენის ფორმები და სახეები. კორუფცია გაჩნდა უძველესი დროიდან, პირველი ცივილიზაციის წარმოშობასა და საზოგადოების ფენებად დაყოფასთან ერთად. ჩამოყალიბებულ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში სახელმწიფოს წარმომადგენელი ჩინოვნიკები აღიჭურვნენ მართვის ფუნქციებით. თანამდებობის პირს შესაძლებლობა მიეცა განეკარგა საზოგადოებრივი რესურსი - კორუფცია ზემოდან. ინდივიდის საქმიანობა შეიზღუდა და რეგლამენტირებული გახდა ზნეობრივი და სამართლებრივი ნორმებით. აქედან გამომდინარე ყოველთვის იყვნენ და არიან ადამიანები, რომლებიც ცდილობენ სასურველი შედეგის შემოვლითი, იოლი გზებით მიღწევას - კორუფცია ქვემოდან. კორუფცია ამის საუკეთესო საშუალებაა. იგი ვლინდება სოციალური წყობის ყველა მოდელში, სადაც დელეგირებულია ძალაუფლებები სოციალური ინსტიტუტებისა თუ ცალკეული პირებისათვის.

როგორც აღვნიშნეთ, კორუფცია ყველა სახელმწიფოში არსებობს. მასშტაბების მიხედვით განასხვავებენ **მაღალ** და **დაბალ** მაჩვენებლებს. როდესაც კორუფციის მასშტაბები დაბალია, შედარებით ადვილია მისი გამოაშკარავება და აღკვეთა, ხოლო როცა მასიური სახე აქვს მიღებული ბრძოლა საკმაოდ რთულია.

ხასიათის მიხედვით, არსებობს **მსხვილი (ელიტარული)** და **წვრილი (მასიური)** კორუფცია. მსხვილი კორუფცია (სახელმწიფო შეკვეთები, ეროვნული ბანკის და საბიუჯეტო სახსრების ჩრდილოვანი გადანაწილება, მართვა და ა.შ.) ხასიათდება ჩამდენი სუბიექტების მაღალი სოციალური მდგომარეობით და ადგილი აქვს სახელმწიფო მართვის მაღალ ემელონებში. ასეთი კორუფციული ქმედებები წარმოებს ძალზედ რთულ, კონფიდენციალურ პირობებში, ვინაიდან მეტ ფულთან და რისკთანაა დაკავშირებული. იზრდება მონაწილეების ურთიერთდამოკიდებულება. ნდობის ფაქტორი მათ შორის, რაც ხელს უწყობს ქვეყანაში ოლიგარქიული კლანების ჩამოყალიბებას. წვრილ, მასიურ კორუფციას ანუ კორუფციას „გადარჩენის მიზნით“ (სხვადასხვა ცნობის აღება, რეგისტრაცია, ჯარიმა და ა.შ.) ადგილი აქვს დაბალ დონეზე. მასში ჩართულია მოსახლეობის ფართო მასები. მისი დამალვა ან ვიწრო წრით შემოფარგვლა ვერ ხერხდება. ასეთი კორუფციის აღაგმვა

შესაძლებელია მართვის სისტემის გაუმჯობესებით და ადმინისტრაციული რეფორმებით.

ჩამდენი სუბიექტის მიხედვით განასხვავებენ: **სახელმწიფო** (საზ. ჩინოვნიკების), **კომერციული** (ფირმის მენეჯერების) **პოლიტიკური** (პოლიტიკური მოღვაწეების) **კორუფცია**.

გამოვლენის სიხშირის მიხედვით, არსებობს: **შემთხვევითი, სისტემატიური და სისტემური** კორუფცია. **შემთხვევითი** კორუფციას ადგილი აქვს ყველა ქვეყანაში ვინაიდან, როგორც აღვნიშნეთ ის უშუალოდ დაკავშირებული ინტერესებთან. ამიტომ, განვითარებულ ქვეყანაშიც, სადაც დახვეწილია სახელმწიფო მართვის სისტემა, თუ პიროვნებას გამორჩენის შესაძლებლობა მიეცა ის შესანიშნავად ისარგებლებს ამით. **სისტემატიური** კორუფციას ადგილი აქვს განვითარებად სახელმწიფოებში. ლათინური ამერიკისა და აზიის ქვეყნებში. დაბალი ეკონომიკური განვითარების პირობებში კორუფცია ხშირად ვლინდება. მის წინააღმდეგ ბრძოლის საშუალებაა ადმინისტრაციული რეფორმები და კადრების ხშირი ცვლა.

კორუფციის ყველაზე საშიში გამოვლენაა სისტემური კორუფცია. ადგილი აქვს აზიისა და აფრიკის უკიდურესად ჩამორჩენილ და ზოგიერთ პოსტსოციალისტურ ქვეყანაში. **სისტემური კორუფცია** არის საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში (ეკონომიკა, პოლიტიკა, ძალადის სტრუქტურები, მასმედია, განათლება, კულტურა, მეცნიერება და ა.შ.), მართვის ყველა დონეზე (თავიდან ბოლომდე), კორუფციის ინსტიტუციონალიზაცია.

კორუფციის სახეები:

- მექრთამეობა;
- კორუფციული ლობიზმი;
- კორუფციული პროტექციონიზმი;
- კორუფციული ფავორიტიზმი;
- ფარული შენატანები პოლიტიკური მიზნებისათვის;
- თანამდებობრივი მლიქვნელობა;
- საერთაშორისო კორუფცია და ა.შ.

კორუფციის კლასიკური გამოვლინებაა - მექრთამეობა. ქრთამი თანამდებობრივი დანაშაულია და განეკუთვნება მის ერთ-ერთ ყველაზე ლატენტურ სახეს. იგი შეიძლება იყოს ნებაყოფლობითი ან იძულებითი. მისი გამოვლენისა და გახსნის სიხშირე ძალზედ დაბალია. აღრიცხვისა და გასამართლებების სტატისტიკა საკმაოდ მოკრძალებული. მაგალითად, გაეროს მონაცემებით, 1990-2010 წლებში, 10-12 სახის საერთაშორისო დანაშაულის სტრუქტურაში კორუფციული დანაშაულის წილმა მხოლოდ 1% შეადგინა. გამოუმჟღავნებელი მექრთამეობა

ექსპერტული მონაცემებით 98-99%-ს აღწევს. დარჩენილი 1-2%-დან 70%-ზე აღიმდრება სისხლის სამართლის საქმე, საიდანაც განსასჯელების მხოლოდ 19% ეძლევა პასუხისმგებლობას.⁷

ქრთამის საგანი შეიძლება იყოს ნებისმიერი მატერიალური ფასეულობა: ყველაზე ლიკვიდური საქონელი - ფული (უცხოური ვალუტა), ფასიანი ქაღალდები, უძრავი და მოძრავი ქონება, სხვადასხვა სახის მომსახურების გაწევა (თანამდებობის პირისათვის სამშენებლო და სარემონტო სამუშაოების ჩატარება, მისი დასვენების ორგანიზება და ა.შ.). სწორედ ქრთამია გაცნობიერებული ობიექტების მიერ, როგორც ხელისუფალთან ურთიერთობის ყველაზე ეფექტური საშუალება. იგი ხსნილია ყველა სფეროს საზოგადოებრივი მდგომარეობისა და სოციალური კავშირების მიუხედავად. არსებობს ქრთამის დაუწერელი წესები:

- უმეტესად აძლევენ ჩინოვნიკს, პირდაპირი კავშირებით ან შუამავლის მეშვეობით;
- წინასწარი შეთანხმებით ან შეუთანხმებლად;
- ფარულად ან ღიადა.

მსგავსი ქმედების ეთიკური იმპერატივია - იღებ, გააკეთე. განვიხილოთ მექრთამეობის შემდეგი გამოვლინებები:⁸

1. ქრთამის გადახდა ხდება იმისათვის, რომ ხელმისაწვდომი გახდეს დეფიციტური სიკეთე და პრივილეგია. ესაა სიტუაცია, როცა ქრთამის მიმცემი, კონკრეტული ჩინოვნიკის გადაწყვეტილების შედეგად ღებდა კონკურენტთან შედარებით მომგებიან მდგომარეობაში. მაგალითად: სხვადასხვა შეღავათების (საგადასახადო) მინიჭება, კრედიტის მიღებაზე ნებართვა, ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციებზე ლიცენზიის მოპოვება; სახელმწიფო მიწების განაწილება, კონცესია ბუნებრივი რესურსის მოპოვებაზე ან დამუშავებაზე და ა.შ. ყველა აღნიშნულ შემთხვევაში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ქრთამის მიმცემებს შორის ჩრდილოვან კონკურენციას, რომელიც პროვოცირებული ან სპეციალურად შექმნილია სახელმწიფო მოხელის მიერ;

2. ქრთამის გადახდა ხდება არადეფიციტური სიკეთის და პრივილეგიის მისაღებად ვინაიდან მას განკარგავს ცალკეული სახელმწიფო ჩინოვნიკი. მაგალითად, სამშენებლო პროექტზე ნებართვის მიღება, სახელმწიფო სამსახურში თანამდებობის დაკავება, სისხლის სამართლის ან ადმინისტრაციულ დანაშაულზე (განსაკუთრებით თანამდებობის ბოროტად გამოყენებაზე) პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლება. ამ უკანასკნელს ადგილი აქვს როდესაც პოლიცია „შეკრულია“ კრიმინალურ სამყაროსთან

და აწარმოებს ერთობლივ ჩრდილოვან მოღვაწეობას, მაგალითად კონკურენტის დაშინებას;

3. ქრთამის გადახდა ხდება არა რაიმე კონკრეტული პრივილეგიის მიღებისთვის არამედ დამატებითი მომსახურების გასაწევად. მაგალითად: კონფიდენციალური ინფორმაციის მიღება კონკრეტული კონტრაქტის დეტალებზე, მომსახურების დაჩქარება (საზღვარგარეთული პასპორტის აღებაზე, ბინის გადაფორმება), ე.წ. „დამაჩქარებელი ქრთამი“. წინასწარი გაფრთხილება პოლიტიკურ ან აუდიტორულ აქციებზე. ხშირად ჩინოვნიკი-ბიუროკრატი თავად ქმნის მექრთამეობისათვის ხელშემწყობ ნიადაგს. მაგალითად ხელოვნურად აჭიანურებს საქმის განხილვას ან აწესებს მკაცრ ფორმალურ მოთხოვნებს ამა თუ იმ კონკრეტული პროექტის განხორციელებაზე;

4. ქრთამის გადახდა ხდება იმისათვის, რათა სხვამ ვერ შეძლოს ამა თუ იმ შეღავათისა და პრივილეგიის მიღება ე.წ. „დამამუხრუჭებელი ქრთამი“. აღნიშნული წინააღმდეგობებს უქმნის კონკურენტს და ზრდის მის ხარჯებს. ბუნებრივია ასეთი შემთხვევა პირველის მსგავსად გულისხმობს - თუ ერთმა მოიგო, მეორე წააგებს. მაგალითად, არალეგალური ბიზნესის მეპატრონე „უხდის“ სამართალდამცავებს იმისათვის, რათა მათ შეუქმნან პრობლემები კონკურენტს.

შეიძლება თანამდებობის პირი სხვადასხვა მოსაზრებების გამო, პრინციპულად არ იღებდეს ქრთამს. მაგრამ შესანიშნავად სარგებლობდეს კორუფციის სხვა სახეებით. ეწეოდეს პროტექციას, ჩრდილოვან ლობიზმს, ყავდეს ფავორიტები. ერთი სიტყვით, გააჩნდეს „საჭირო“ სოციალური კავშირები. აღნიშნული საქართველოში ცხოვრების წესადაა ქცეული.

კორუფცია არის როგორც ინტერნაციონალური ასევე ნაციონალური ფენომენი, რომლის გამოვლენის სპეციფიკა დამოკიდებულია ერის მენტალიტეტზე. სამართლებრივ, რელიგიურ და ეთიკურ ტრადიციებზე. განასხვავებენ *კორუფციის შემდეგ ძირითად სოციალურ მოდელებს*:

აზიური მოდელი - კორუფცია დაკავშირებულია სახელმწიფოს ფუნქციონირებასთან და განიხილება როგორც საზოგადოებრივად მისაღები კულტურულ-ეკონომიკური მოვლენა;

აფრიკული მოდელი - ხელისუფლება თავიდან ბოლომდის კორუმპირებულია. ქვეყანაში შეთანხმებულად მოქმედებს რამდენიმე პოლიტიკურ-ეკონომიკური კლანი;

ლათინო-ამერიკული - სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობები კრიმინალიზირებულია. დომინირებად კლანებს შორის მიმდინარეობს ჩრდილოვანი კონკურენცია.

კორუფციის მასშტაბები უშუალოდაა დამოკიდებული ჩრდილოვან ეკონომიკაზე, სწორედ ეს უკანასკნელი ქმნის მისი განვითარებისათვის ნოყიერ ნიადაგს. ფარული, საიდუმლო ბუნების გამო კორუფციის მასშტაბების განსაზღვრა საკმაოდ გართულებულია, ვინაიდან მას გარდა ფინანსურ-ეკონომიკურისა მოაქვს მორალური ზარალი. არსებობს სხვადასხვა მეთოდები, რომლებიც ძირითადად სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ანალიზს ეფუძნება და სოციოლოგიური ექსპერიმენტების, დაკვირვების, ანკეტირებისა და შერჩევითი გამოკითხვების, ინტერვიუების შედეგებს იყენებს.

აღნიშნულ პრობლემასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია პროფესორ ვ. პაპავას გამოკვლევები. მის მიერ ინდექსების თეორიის (მოვლენის ცვლილების დინამიკა დროში) ზოგად პრინციპებზე დაყრდნობით შემუშავებულ იქნა საგადასახადო კორუფციის ინდექსები, რომლებიც საგადასახადო სფეროში კორუფციის საკმაოდ ზუსტი შეფასების საშუალებას იძლევა.⁹ არსებობს კორუფციის მასშტაბების შეფასების სხვა მათემატიკური მოდელებიც.¹⁰ სხვადასხვა ქვეყანაში, სხვადასხვა მასშტაბით გვხვდება ზემოთ ჩამოთვლილი კორუფციის ფორმები და სახეები.

1993 წლის მაისში, შეიქმნა საერთაშორისო ორგანიზაცია „Transparenc international“ - „საერთაშორისო საჯაროობა“. იგი არის ერთ-ერთი ყველაზე ავტორიტეტული არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელიც ილწვის მთავრობათა პასუხისმგებლობის ასამაღლებლად და კორუფციის აღმოსაფხვრელად საერთაშორისო და ეროვნულ დონეზე. „საერთაშორისო საჯაროობის“ შტაბინა მდებარეობს ქ. ბერლინში, ხოლო ეროვნული ბიუროები გახსნილია 80 სხვადასხვა ქვეყანაში. ეს ორგანიზაცია ყოველწლიურ გამოკვლევებს ატარებს კორუფციის პრობლემაზე და აქვეყნებს კორუფციის აღქმის ინდექსს. აღნიშნული ინდექსის გააანგარიშება ხდება 17 სხვადასხვა გამოკვლევის მიხედვით, რომელიც ტარდება 13 დამოუკიდებელი ორგანიზაციის მიერ და ეფუძნება მოცემული ქვეყნის, როგორც ადგილობრივ და საზღვარგარეთელ მოსახლეობის გამოკითხვებს, ისე ქვეყნის მეწარმეებისა და მეცნიერ-ანალიტიკოსების შეხედულებებს.

მიღებული კორუფციის აღქმის ინდექსი მერყეობს 0-დან 10 ბალამდე. 3-ზე ნაკლები მიუთითებს კორუფციის საგანგაშო დონეზე, 3-5 ბალამდე კორუფცია ქვეყნას უქმნის მნიშვნელოვან პრობლემებს. ყველაზე არაკორუმპირებული ქვეყნები ფასდება 10 ქულით. კორუფციის დონის ამაღლებასთან ერთად ქულა კლებულობს.¹¹ „Transparency International“-

ის 2009 წლის მონაცემით საქართველო 3,8 ქულით 68 ადგილზე იმყოფება.¹² ყველაზე არაკორუმპირებული ქვეყნებია: ფინეთი, ისლანდია, ახალი ზელანდია, დანია, სინგაპური, შვედეთი შვეიცარია და ა.შ. ყველაზე კორუმპირებული: ჰაიტი, მუანმა, ერაყი, გვინეა, სუდანი და ა.შ.

კორუფცია, როგორც დანაშაულის სპეციფიკური სახე. კორუფცია დანაშაულის ერთ-ერთი გამოვლინებაა, ის უნდა განვიხილოთ, როგორც სპეციფიკური დანაშაული. სხვა სახეებისგან განსხვავებით (ქურდობა, ძარცვა, ყაჩაღობა) იგი არაა დაკავშირებული ძალადობასთან. ერთი შეხედვით მსხვერპლი არ ჩანს მაგრამ სახელმწიფოსა და საზოგადოებისათვის ბევრად ცუდის მომტანია ვიდრე სხვა სახის დანაშაული.

საქმე იმაშია, რომ სხვა დანაშაულისგან განსხვავებით, სადაც დაზარალებული მხარე ყოველნაირად დაინტერესებულია დანაშაულის გახსნითა და დამნაშავის დასჯით, კორუფციის შემთხვევაში, პირიქით აქტის ორივე მხარე ფარულად მოქმედებს და დაინტერესებულია მისი დაფარვით. ვინაიდან სამართლებრივად ორივე აგებს პასუხს. ამავე დროს კორუფციას აქვს არა მხოლოდ ფარული, არამედ შეთანხმებული ხასიათი, რადგან ეკონომიურად ორივე მხარე მოგებული რჩება (სწორედ ამიტოა განპირობებული კორუფციული დანაშაულის გახსნის ძალზედ დაბალი სიხშირე). საბოლოოდ წაგებულია საზოგადოება.

განსაკუთრებით საშიშა სახელმწიფოსთვის როდესაც ასეთ დანაშაულს ჩადის თანამდებობის პირი, რადგან იგი დიდ ფულთან და ინტერესებთანაა დაკავშირებული. შეიძლება ითქვას კორუფცია არის სახელმწიფო მოხელეების „პროფესიონალურ-ფუნქციონალური“ მოღვაწეობის ძირითადი დანაშაული. კორუმპირებული პიროვნება საკმაოდ განსხვავდება სხვა დამნაშაისგან. იგი გამოირჩევა საქმიანი თვისებებით. აქვს ანალიზის, დაკვირვებისა და სიტუაციის აღქმის კარგი უნარი. ცხოვრობს შეძლებულად. სარგებლობს ძალაუფლებით, უკავია მაღალი სოციალური მდგომარეობა საზოგადოებაში. სინამდვილეში კი მისი „მოღვაწეობა“ ქვეყნისთვის უდიდესი ზარალის მომტანია.

მოკლედ განვიხილოთ დამნაშავეობის ისტორია. დამნაშავეობა წარმოიშვა საზოგადოების განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე. მისი ხასიათი, სტრუქტურა და დინამიკა საზოგადოების განვითარების შესაბამისად იცვლებოდა. *დამნაშავეობა არის სოციალურ-სამართლებრივი, ისტორიულად ცვალებადი მასიური და ნეგატიური მოვლენა, რომელიც შედგება სახელმწიფოში (რეგიონში, მსოფლიოში),*

*ამა თუ იმ პერიოდში ჩადენილი დანაშაულებებისაგან. იგი ხასიათდება რაოდენობრივი (მდგომარეობა და განვითარების დინამიკა) და ხარისხობრივი (სტრუქტურა და ხასიათი) მაჩვენებლებით.*¹³

როგორც ანტისაზოგადოებრივი აქტი დანაშაული მოიცავს სამართლებრივ, სოციალურ, ეკონომიკურ, ფსიქოლოგიურ და სხვა ფაქტორების რთულ ურთიერთქმედებას. ამიტომ, იგი ყველა ამ საზოგადოებრივი დისციპლინის კვლევის ობიექტს წარმოადგენს, შესაბამისია მისი განმარტებებიც.¹⁴

სოციოლოგიურად - სოციალური გარემოებებით განპირობებული შედეგი, როდესაც პიროვნება, მისთვის სასიცოცხლო მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად ვერ ნახულობს საჭირო გადაწყვეტილებას;

იურიდიულად - ქმედება, რომელზედაც სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში არის პირდაპირი აკრძალვა;

ფსიქოლოგიურად - პიროვნული მონაცემების (ადამიანისეული კაპიტალის) თვითრეალიზაციის ნეგატიური ფორმა;

ეთიკურად - პიროვნებისგან მომდინარე საზოგადოების წინააღმდეგ მიმართული ბოროტება.

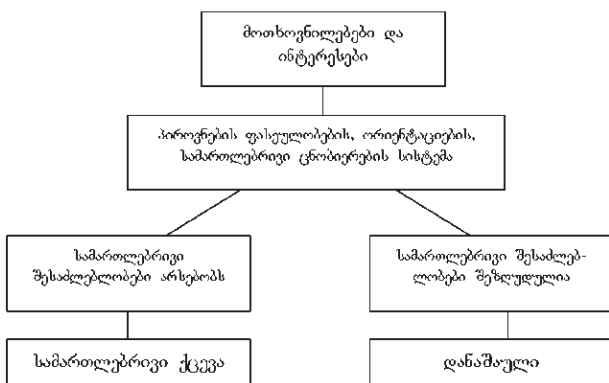
დამნაშავეობის მეცნიერული კვლევა საკმაოდ რთული პრობლემაა. კაცობრიობას მუდმივად აწუხებდა დილემა - რატომ ჩადის პიროვნება დანაშაულს? როცა კანონი ასე მკაცრია და დამნაშავემ უკვე გამოსცადა იგი.¹⁵

მეცნიერება დამნაშავეობაზე და მის გამომწვევ მიზეზებზე კრიმინოლოგიის სახელწოდებით XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ჩამოყალიბდა. თუმცა შეხედულებები დამნაშავეობაზე მოაზროვნეების მიერ ბევრად ადრე გამოითქმოდა. პირველ თეორიულ მსჯელობებს ამ სფეროში ჯერ კიდევ *პლატონთან* და *არისტოტელესთან* ვხვდებით. აღნიშნულ პრობლემას დიდ ყურადღებას უთმობდნენ ისეთი მოაზროვნეები, როგორებიცაა: *ვოლტერი, დიდრო, ლოკი, მონტესკიე* და სხვები. ვერც ცნობილმა მწერლებმა *ჰიუგომ, დიკენსმა, დოსტოევსკიმ, ჯავახიშვილმა* და სხვებმა აუარეს გვერდი ამ პრობლემას.

დანაშაული არ ხდება სპონტანურად, მისი შემზადება ხდება პიროვნების ფორმირების გრძელ პროცესში. მას წინ უძღვის სუბიექტის ფსიქიური განვითარების რიგი ეტაპები, რომლებიც თანდათანობით აყალიბებენ ნეგატიურ პოტენციალს და უზრუნველყოფენ მის განხორციელებას. სწორედ, აღნიშნულ პროცესში ხდება ანტისაზოგადოებრივი ქცევის გამოყოფა პიროვნების მიერ ყოველდღიურად ჩადენილ სოციალურად პოზიტიური ფართო სისტემის ქმე-

დებებიდან.

მოთხოვნილება ადამიანის ცნობიერებაში აღიქმება, როგორც შესაძლო ქცევის მოტივი. მას აქვს, როგორც ბიოლოგიური, ისე სოციალური წარმომავლობა. მაგრამ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გადამწყვეტი როლი სოციალურ გარემოს ენიჭება, რომელიც ახდენს მოთხოვნილებების დეტერმინებას. ამა თუ იმ გადაწყვეტილების არჩევა სოციალური გარემოსა და პიროვნული თავისებურებების რთული ურთიერთქმედების შედეგია. მოთხოვნილებების უშუალო დამაკმაყოფილებელი წყაროა - ინტერესი, რომელიც ინდივიდუალურია და განიხილება, როგორც პიროვნების თავისებურება.

ნახ. 1. პიროვნების მიერ გადაწყვეტილების მიღება

საშუალოდ ქვეყნის მოსახლეობის 10-12%-ს აქვს გენეტიკური მიდრეკილება საზოგადოებრივი წესიერებისადმი, კანონმორჩილებისადმი. როგორი გარემოც არ უნდა იყოს ქვეყანაში, ცდილობს შეინარჩუნოს წესიერება. ე.წ. ბუნებრივად დადებითი საზოგადოებრივი მუხტის მატარებელია.¹ ასევე, მოსახლეობის 10-12% პირიქით, გამოირჩევა ბუნებრივი მიდრეკილებით ანტისაზოგადოებრივი, აგრესიული ქცევისადმი. ხოლო საზოგადოების ძირითადი მასა 75-80% შუალედური (მედიალური) თვისებების მატარებელია და ახდენს ადაპტაციას სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს შესაბამისად.

თუ სახელმწიფოში ჯანსაღი გარემოა - განვითარებულია ლეგალური ეკონომიკა, ძლიერია დემოკრატიული ინსტიტუტები დომინირებს საზოგადოებრივი წესებით გამორჩეული მოსახლეობის 10-12%. ხოლო შუალედური უმრავლესობა ახდენს პოზიტიურ ადაპტაციას. შედეგად, მოსახლეობის უმრავლესობის (90%) ადამიანისეული კაპიტალის რეალიზაცია ხდება დადებითი მიმართულებით.

თუ ქვეყანაში ძლიერია ჩრდილოვანი ეკონომიკა, ყვავის კორუფცია, სუსტია დემოკრატიული ინსტი-

ტუტები. დომინირებს ანტისაზოგადოებრივი მუხტის მატარებელი მოსახლეობის 10-12%. შუალედური უმრავლესობა კი ახდენს ნეგატიურ ადაპტაციას. შედეგად, მოსახლეობის უმრავლესობის (90%) ადამიანისეული კაპიტალი რეალიზდება უარყოფითი მიმართულებით.²

მაშასადამე, მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის პოზიტიური ან ნეგატიური ადაპტაცია ძირითადად დამოკიდებულია სოციალურ გარემოზე.³

ადაპტაცია გულისხმობს ინდივიდის (ჯგუფის) ცვალებად სოციალურ გარემოსთან ურთიერთქმედების პროცესს და რეზულტატს, რომლის დროსაც ხდება ორივე მხარის მოთხოვნების თანდათანობით თანხვედრა. ადაპტაცია შეიძლება იყოს ნებაყოფლობითი და იძულებითი. ნებაყოფლობითია ადაპტაცია, როდესაც ფასეულობები და მოქმედების მეთოდები, რასაც ინდივიდს სთავაზობს ახალი სოციალური გარემო არ ეწინააღმდეგება ადრე ჩამოყალიბებულ ფასეულობებს. იძულებითია როდესაც გარდაქმნების მეთოდები და მიმართულებები არ შეესაბამება (ეწინააღმდეგება) პიროვნების ფასეულობებს. მაგრამ საბოლოოდ მას არ შეუძლია ანგარიში არ გაუწიოს და ზელი არ შეუწყოს მათ რეალიზაციას, რათა დაიკმაყოფილოს ცხოვრებისეულად აუცილებელი მოთხოვნილებები.

ინდივიდი შეიძლება შეეცადოს (ან არ) შეცვალოს სოციალური ფასეულობები და ქცევის მეთოდები, რომელსაც გარემო ამკვიდრებს. მაგრამ თუ ამას არ ექნება შედეგი იგი იძულებულია დამორჩილდეს (დროებით ან მუდმივად) „თამაშის ახალ წესებს“.

ადაპტაცია შეიძლება იყოს პოზიტიური, თუ ინდივიდი (ჯგუფი) ითვისებს პროგრესულ ფასეულობებს - პასუხისმგებლობა, ორგანიზებულობა, სამართლიანობის დაცვა და ა.შ. ნეგატიური, თუ ინდივიდი ითვისებს რეგრესულ ფასეულობებს - ანგარება, მლიქვნელობა, ინტრიგები, გაუტანლობა და ა.შ. *ე. ფრომი* აღნიშნავს, ყოველი ერისათვის დამახასიათებელია „ხასიათის ტიპური მეტრიკა“. ისტორიული თავისებურებების გათვალისწინებით თითოეული ერი ავითარებს მის გენში ჩადებული ხასიათის სხვადასხვა ნიშნებს, რომლებიც შეიძლება იყოს პოზიტიური ან ნეგატიური.⁴ ძნელი მისახვედრი არაა, რომ ჩვენი მოსახლეობის უმრავლესობა დღეს ნეგატიურ ადაპტაციას განიცდის.

მაშასადამე დამნაშავეობის მათ შორის კორუფციული დანაშაულის არსებობა ქვეყანაში ძირითადად დამოკიდებულია სოციალურ-ეკონომიკური გარემოზე. ჯანსაღი ცხოვრების წესი, მორალური და მატერიალური კეთილდღეობა ოჯახში მნიშვნელოვნად ამცირებს დამნაშავეობის წარმომშობ სოციალურ

ფაქტორებს.

კორუფციის მასშტაბების შემცირების პრობლემები.

კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის დაწყებამდე უნდა გაანალიზდეს მისი სოციალური ანატომია - გამომწვევი მიზეზები. არსებობის განმსაზღვრელი ფაქტორები. არსებული გარემო და განვითარების ტენდენციები.

უნდა გაირკვეს საზოგადოებრივი აზრი ამ პრობლემის გარშემო. განისაზღვროს რეალურად რა ძალები დგანან კორუფციის უკან და მის წინააღმდეგ.

კორუმპირებულ ჩინოვნიკს აქვს მაღალი შემოსავალი. იგი განათლებულია. მის ხელშია ძალაუფლება, რაც საშუალებას აძლევს მანიპულაციებით თავის სასარგებლოდ მართოს პროცესები.⁵ ამისათვის ეფექტურად იყენებს მასიური ინფორმაციის საშუალებები.

მეორე მხარეს დგას დაბალი სამოქალაქო კულტურის მქონე, უმწეო მდგომარეობაში ჩავარდნილი, ზომბირებული ყოველანაირად დათრგუნული და დაქსაქსული მოსახლეობა.

საბჭოთა კავშირში განსაკუთრებით მკაცრად იდეოლოგიზირებული იყო საზოგადოებრივი დისციპლინების სწავლება. საზოგადოებრივი მეცნიერებები გადამწყვეტ როლს თამაშობს პიროვნების ცნობიერების ფორმირებაში. მარქსისტული ფილოსოფია, პოლიტეკონომია, მეცნიერული კომუნიზმი, მარქსიზმ-ლენინიზმი მოსახლეობაში დეფორმირებულ, მითოლოგიურ ცნობიერებას აყალიბებს. ასეთი ცნობიერება პიროვნებას ფიქრისა და ანალიზის, ინიციატივისა და დამოუკიდებლობის უნარს აკარგვინებს.⁶ უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში მოსახლეობის უმრავლესობაში რეალური ინტერესი აღნიშნული იდეოლოგიისა და დისციპლინების მიმართ არ იყო, რაც კიდევ უფრო უწყობდა ხელს ფორმალისმისა და კორუფციის განვითარებას, სწორედ ესაა ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი მოსახლეობის დღევანდელი დაბალი სამოქალაქო ცნობიერებისა, რაც მნიშვნელოვან წინააღმდეგობებს ქმნის საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრებაში. მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა კავშირის თვალსაჩინო მსოფლიო მიღწევები გააჩნდა, განსაკუთრებით დარგობრივი მეცნიერების მიმართულებით, გარდამავალ პერიოდში, აღნიშნული მიღწევები თითქმის არ გამოყენებულა.

საზოგადოებრივი დისციპლინები დღესაც ნაკლებად პასუხობენ საქართველოს რეალობას. საჭიროა მათი ტრანსფორმაცია.⁷ სოციალური მეცნიერება ბოლომდე ვერ ჩასწვდა დღევანდელი საზოგადოების განვითარების ტენდენციებს. პრაქტიკულმა პრობლემებმა იმპულსი უნდა მისცეს ახალ კვლევებს. საჭიროა თანამედროვე პრობლემებთან დისციპლინათ-

შორისი მიდგომა. აქტიურად უნდა გამოიყენებოდეს ეკონომიკის, ფილოსოფიის, ფსიქოლოგიის, სოციოლოგიის, ისტორიის, პოლიტიკოლოგიის, სამართლის, ეთიკის და სხვა საზოგადოებრივი ცოდნის სინთეზი. სოციალური დისციპლინები უნდა განვითარდეს ქართველი ერის სულიერ გამოცდილებაზე დაყრდნობით. აქცენტი უნდა გაკეთდეს ანტიკორუფციული სამოქალაქო და პროფესიულ განათლებაზე - ეროვნული იდეოლოგიის ეთიკურ კომპონენტებზე, ზოგადეროვნულ ეთიკაზე, ეთიკური წესების რელიგიურ ასპექტებზე.

საქართველოში არ არსებობს ყველა მოქალაქის თანაბარი მონაწილეობის პირობები სოციალურ კონკურენციაში. არ არსებობს სტიმული, რომ კეთილსინდისიერი მუშაობა და შემოსავლების ლეგალიზაცია, ინდივიდის თვითრეალიზაციის საუკეთესო საშუალება გახდეს. აღნიშნული საზოგადოებაში სიკეთეების კანონიერი საშუალებებით მოპოვების მიმართ იწვევს უნდობლობასა და იმედგაცრუებას. იკარგება რწმენა, იზრდება მოსახლეობის ნეგატიური სოციალური აქტიურობა, შედეგად საფრთხე ექმნება ქვეყნის უსაფრთხოებას.

მოსახლეობამ უნდა გააცნობიეროს საქართველოს დღევანდელი სავალალო მდგომარეობა. *განვლილმა ათმა წელმა გვიჩვენა, რომ რეფორმების დასაწყისში ჩვენი საზოგადოება არ იყო მზად საბაზრო რეალიზებისადმი. საბაზრო ეკონომიკა რთული და წინააღმდეგობრივი ბუნებისაა. ის უშუალოდაა დაკავშირებული ეკონომიკურ თავისუფლებასთან. მაგრამ თავისუფლება, როგორც შეუფასებელი სოციალური ფასეულობა შეიძლება ერთდროულად გამოყენებულ იქნეს პოზიტიური და ნეგატიური კუთხით. ბევრს მიაჩნდა, რომ საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა თავისთავად უზრუნველყოფდა მათ კეთილდღეობას. ბევრს ჯერაც არა აქვს გაცნობიერებული, რომ ჭეშმარიტ ბაზარს დაცვა და უზრუნველყოფა სჭირდება და რომ ეს სახელმწიფოსთან ერთად თითოეული მოქალაქის ვალაა.*

ყველა, როგორც მებრძოლი გუშაგი უნდა იდგეს დემოკრატიული ფასეულობების ცხოვრებაში რეალიზაციისათვის ბრძოლაში. ჯერ კიდევ გასულ საუკუნეში მოუწოდებდა ამისკენ ილია ჭავჭავაძე ქართველ ერს:

„ტყუილუბრალოდ არავის დავეჩავგრინები, თუ გაჭირდა რკინის ქალამნებს ჩავიცვამ, რკინის ჯოხს ავიღებ ხელში და ხელმწიფემდე მივალ“ - ათქმევინა ოთარაანთ ქვრივს.

„კაცი ვერ იტყვის, სძულდათ თუ უყვარდათ ოთარაანთ ქვრივი სოფელში, შიშით კი ყველას ეშინოდა“.⁸

თუ მოსახლეობა არაა მზად საბაზრო რეალიზები-

სადმი. ვერ იცავს საკუთარ უფლებებსა და ღირსებას, ნეგატიური პროცესები მძლავრობს და კრიმინალს შეუძლია დაიმორჩილოს თვით სახელმწიფო. ამიტომ, „მანკიერი წრის“ გახსნა უნდა დაიწყოს განათლების სისტემის რეფორმით. დღეს განათლებას დაკარგული აქვს იდეურ-აღმზრდელობითი ფუნქცია.

საქართველოს მოსახლეობას აქვს მაღალი ეკონომიკური პოტენციალი, რომელიც იზარადა დიდი ნეგატიური მიმართულებით. მიუხედავად იმისა, რომ დღეს ჩვენი საზოგადოება სოციალ-კულტურულ კრიზისშია, მისთვის მისაღებია მაღალხეობრივი, დემოკრატიული ფასეულობები. დარწმუნებული ვართ, ერის პოზიტიურ პოტენციალში და გვჯერა, რომ მოსახლეობა დაადგება „ტადრისკენ მიმავალ გზას“, რაც შესაძლებელი იქნება მხოლოდ ერთობლივი ძალისხმევით.

მომავალს ქმის ახალგაზრდა თაობა. ამ დროს გადაწყვეტ მნიშვნელობას იძენს მისი დემოკრატიული განათლების დონე. თანამედროვე მსოფლიოში აყვავდება ქვეყანა, რომელიც მაქსიმალურ სივრცეს შექმნის პიროვნების შემოქმედებითი პოტენციალის რეალიზაციისათვის და შეძლებს მიმართოს ის სახელმწიფოს ცივილიზირებული განვითარების ფერხულში.

საჭიროა ძალზე გააზრებული და ფრთხილი მიდგომა. მკვეთრი, რადიკალური ნაბიჯები ვერ მოიტანს სასურველ შედეგს ვინაიდან კორუფციულმა კავშირებმა უკვე ოლიგარქიულ-კლანური სახე მიიღო. საკმაოდ მნიშვნელოვანია გავლენიანი ჯგუფების ძალაუფლება და ინტერესები. უცაბედმა ნაბიჯებმა შეიძლება გაუთვალისწინებელ დაპირისპირებად, თვით სამოქალაქო ომამდე მიგვიყვანოს. უნდა მოხდეს ჩამოყალიბებული ჩრდილოვანი ინსტიტუტების თანდათანობითი „ლეგალიზაცია“, რისთვისაც უნდა შეიქმნას დემოკრატიული გარდაქმნებისათვის ეკონომიკური, პოლიტიკური, სამართლებრივი და კულტურული წინაპირობები.

იქნებ სხვის იმედზე ვიყოთ და დასავლეთი გადავიწყვეტს ამ პრობლემას. თავიდანვე აღვნიშნავთ, სხვის იმედზე ყოფნა სრული გულუბრყვილობაა. ესაა პრობლემა, რომელსაც ჩვენს გარდა ვერავინ გადაწყვეტს. საზღვარგარეთის ქვეყნების სამეცნიერო ცენტრებისა და სპეცსამსახურების მიერ მუშავდება ე.წ. „მგრძნობიარობის ინდიკატორები“, რომელთაგან ერთ-ერთი უმთავრესი - კორუფციის დონეა. სწორედ, ამ მაჩვენებლის შეფასების შემდეგ წარმართავენ „საჭირო პოლიტიკას“ ქვეყანასთან, როგორც ოფიციალურ ისე არაოფიციალურ დონეზე.⁹

თავიდანვე აღვნიშნავთ პრობლემის გადაწყვეტის საუკეთესო გზაა - ხელისუფლების პოლიტიკური

ნება, მაგრამ ნება შეიძლება არ იყოს რეალური.¹⁰ მაშინ არსებობს მეორე, შედარებით ხანგრძლივი, „ეველუციური“ გზა, მაგრამ საკმაოდ რეალური.

ჩრდილოვანი ეკონომიკისა და კორუფციის ზრდაში მნიშვნელოვანია სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს როლი. იგი ათწლეულებში თუ იცვლება და მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული, რომელთაგან უმთავრესი ადამიანია. მაგრამ გარემო ხომ მისი არსებობის გამოხატულებაა კონკრეტულ ეპოქასთან მიმართებაში. სოციალურ-ეკონომიკური გარემო რომ შეიცვალოს, პირველ ყოვლისა, ადამიანის გარემოსთან მიმართება უნდა შეიცვალოს და შეიქმნას ჯანსაღ აზრზე დაფუძნებული, ისეთი ინსტიტუციონალური პირობები, რომელიც მაქსიმალურად შეამცირებს ამ სენის განვითარების და გავრცელების ალბათობას.¹¹

ამიტომ „მანკიერი წრის“ გახსნა უნდა დაიწყოს იქედან, ვინც უნდა შეავსოს აღნიშნული გარემო - ადამიანისეული ფაქტორით. არსებობს პიროვნების სოციალურ მოღვაწეობის განმსაზღვრელი ორი მეცნიერული მიმართულება.¹² პირველი ინდივიდს განიხილავს, როგორც სოციალიზებულ ელემენტს. მის ქცევას კი განპირობებულს ქვეყანაში ჩამოყალიბებული სოციალური წესებითა და ვალდებულებებით, ე.ი. ადამიანისეული კაპიტალი, განიცდის რატრანსფორმაციას სოციალური გარემოს გავლენით განიხილება სოციალურ კონტექსტში. მეორე მიმართულების მიხედვით ინდივიდი ღებულობს დამოუკიდებელ გადაწყვეტილებებს, ხელმძღვანელობს რა საკუთარი ინტერესებით. მისთვის მთავარია მოქმედების პრინციპები, რომლებსაც მოაქვს მაქსიმალური სარგებელი. სწორედ აღნიშნულმა მიდგომამ, განაპირობა ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორიისა და პოლიტიკური ფილოსოფიის ისეთი მიმართულების განვითარება, როგორიცაა - პრაგმატიზმი.

რომელ მოსაზრებას უნდა მიენიჭოს უპირატესობა? ჩვენი აზრით საჭიროა აღვნიშნული ორი მიმართულების სინთეზი. მაგრამ არა უბრალო (მექანიკური) არამედ ლოგიკური. როგორც არაერთგზის აღვნიშნეთ, პიროვნების ქცევაზე უდაოა სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს გავლენა. მაგრამ, თუ აღნიშნული გარემო ვერ პასუხობს ქვეყნის ცივილიზირებული განვითარების მოთხოვნებს საჭიროა მისი ტრანსფორმაცია. ამ დროს თავისი სიტყვა უნდა თქვას სათანადოდ განათლებულმა პიროვნებამ (საზოგადოებამ). სწორედ იგია ცენტრალური რგოლი და საზოგადოებრივი ურთიერთობების დამაკავშირებელი. ადამიანი თავად არის სოციალიზებული სივრცის საწყისი, დემოკრატიულად განსწავლუ-

ლი - ლეგალური ინსტიტუტების გამძლიერებელი, და პირიქით - ჩრდილოვანი ურთიერთობებისა და კორუფციის მასტიმულირებელი. ე.ი. პიროვნება არის ის ანტროპო-სოცო-კულტურული ფენომენი, რომელსაც შესწევს ძალა შეცვალოს სოციალურ-ეკონომიკური გარემო.¹³

განათლება განვითარების მხოლოდ პოტენციური ფაქტორია. ზრდის წყარო იგი გახდება მაშინ, თუ მოხდება მისი ნაყოფიერად გამოყენება. განათლების სისტემამ ახალგაზრდაში უნდა ჩამოაყალიბოს პასუხისმგებლობის ჩვევები. პიროვნებას უნდა შეეძლოს დამოუკიდებლად შეაფასოს საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესები. დასვას ამოცანა, ეძიოს და შეაფასოს აუცილებელი ინფორმაცია. კანონიერი საშუალებებით გამოიყენოს პრობლემის გადაწყვეტის ეფექტური საშუალებები და მეთოდები ისე რომ არ შეილახოს სხვების კანონიერი უფლებები, ამიტომ ცოდნის პრაქტიკული რეალიზაციის ალბათობის გაზრდის მიზნით საჭიროდ მიგვაჩნია გარდა ტრადიციული საზოგადოებრივი დისციპლინებისა (ისტორია, ფილოსოფია, ფსიქოლოგია, ეკონომიკა, პოლიტოლოგია), საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობის გათვალისწინებით, უმაღლეს სკოლაში, დაინერგოს ახალი დისციპლინები: ინფორმაციული პედაგოგიკა; სამართლის ფილოსოფია; ადამიანისეული რესურსების (კაპიტალის) მენეჯმენტი, ეკონომიკური უსაფრთხოება.¹⁴

საბაზრო ეკონომიკას ალტერნატივა არ გააჩნია, იგი არის ცივილიზაციის მონაპოვარი, რომელმაც გაუძლო დროის გამოცდას და დაამტკიცა თავისი სიცოცხლისუნარიანობა. გაბედულად შეიძლება ითქვას, რომ არ არსებობს მსოფლიოში არც ერთი მაღალგანვითარებული, მოქნილი, ეფექტურად ფუნქციონირებადი ეკონომიკური სისტემა ბაზრის გარეშე. ვინაიდან მისი საფუძველია ბუნებრივი ფენომენი - კონკურენციის საფუძველზე იმარჯვებს ძლიერი. ამიტომ, ჯანსაღი კონკურენცია არის ბაზრის სული და განვითარების მამოძრავებელი ძალა. სწორედ აქ იმალება ის საიდუმლო, რომელმაც ესოდენ დიდ წარმატებამდე მიიყვანა ცივილიზირებული ქვეყნები. საქართველოში სწორედ ეს მექანიზმი დარღვეული.¹⁵

მაშასადამე, კორუფციის პრობლემის გადაწყვეტის საუკეთესო გზაა ხელისუფლების პოლიტიკური ნება და გავლენიანი საზოგადოებრივი აზრის არსებობა. თუ აღნიშნული ორი კომპონენტიდან ერთ-ერთი მაინც რეალურია, რეფორმები წინააღმდეგობრივად, მაგრამ მაინც მიმდინარეობს. თუ არც ერთი არ არსებობს ანტიკორუფციული პოლიტიკის რეალიზაცია გადაიქცევა პოპულიზმად.

ლიტერატურა:

1. Бартошек М., Римское право понятие, термины, определения, М.: «Просвещение», 1989. ст.93.
2. ესაია, ფსალმუნი 5.23, ძველი აღთქმა.
3. ოთინაშვილი რ.გ., საქართველოს ეკონომიკა, სახელმძღვანელო, თბილისი, სტუ, 2011, გვ. 556.
4. Owen Joseph, Corruption and Development, PREM notes, The World Bank, 1998, №4, p.67-75.
5. Сатаров Г. А., Левин М. И. Цирик М.Л., Россия и коррупция: кто кого: М.: ИНДЕМ. 1998.-248с.
6. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ანგარიში, მაისი, 1998, გვ.16-24.
7. Кох И.А., Нравственные аспекты коррупции / ж. Чиновник. 2002, № 1(7) ст.19-28
8. Эфимов В. Е., Максимов С.В., Мацкевич И.М., коррупционная преступность и борьба с ней М.: Юрист, 2000, 379 с.
9. შევარდნაძე კ., ჩეჩელაშვილი რ., ჩოჩელი ვ., ხადური ნ., საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსები, თბილისი: “კომპანია იმპერიალი“ 2000, გვ.76.
10. Левин М. И., Цирик М. Л., Коррупция как объект математического моделирования, / ж. Экономика и математические методы, 1998, т. 34. вып..3.
11. Левин М. И., Цирик М. Л., Математические модели коррупции, / ж. Экономика и математические методы, 1998, т. 34, вып. 4.
12. Полтерович В. М., Факторы коррупции, / ж. Экономика и математические методы, 1998, т. 34, вып. 3.
13. „ტრანსპარენს ინტერნეიშენალის“ მიერ შემუშავებულია ასევე ანტიკორუფციული პოლიტიკის კონკრეტული მეთოდიკა „ანკლავი“ ანუ “სამართლიანობის კუნძული“. აღნიშნული მეთოდიკა განხორციელდა ლათინური ამერიკის ზოგიერთ ქვეყანაში. მისი არსი მდგომარეობს სახელმწიფო მართვის ცალკეული სფეროს განცალკავებაში მთლიანი კორუფციული სისტემიდან, რათა დაიწყოს კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა ცალკეული, ერთი კონკრეტული უბნით.
14. დამატებითი ინფორმაციისათვის მიმართეთ: www.transparency.org
15. Криминология: Учебник/Под. ред. Кудрявцева В.Н., и Эминова. В. Е., 2-ое изд., перераб. и доп., М.:Юрист, 2000, с.678.
16. Баничин В. А., Философия преступления,

- Санкт-Петербург: Акалис, 2000, с.122.
17. *Беккария Ч.*, О преступлениях и наказаниях, М.: Наука, 1939, ст. 145.
 18. სამწუხაროდ დღეს ყველაზე დათრგუნული საქართველოში მოსახლეობის აღნიშნული ნაწილია.
 19. ა.შ.შ. მოსამართლეების ეროვნული საბჭოს წევრი კ. კუდენი წიგნში „ისინი ტირიან, როცა სხვები იცინიან“, აღწერს სტენდფორდის ციხეში ამერიკელი მეცნიერების მიერ ჩატარებულ ექპერიმენტს. კერძოდ, იურიდიული სასწავლებლების სტუდენტებიდან ნებაყოფლობით, მოხალისედ შეარჩიეს ფიზიკურად ჯანმრთელი ახალგაზრდები. მათი მონაწილეობა ექპერიმენტში იყო ანონიმური, როგორც პატიმრებისათვის ასევე ციხის ადმინისტრაციისათვის. „ახალი პატიმრების“ უმრავლესობამ აითვისა ციხის მიკროსამყაროს სპეციფიკა. მხოლოდ მცირე ნაწილი (10-15%) ვერაფრით შეეგუა ახალ გარემოს, მათ დაეწყოთ უცნაურობები და მძიმე ფსიქიკური გადახრები.
 20. მაგრამ, თუმცა მოსახლეობის დემოკრატიული განათლებისა და შესაბამისად, მისი სამოქალაქო ცნობიერების ღონე, ნეგატიური ადაპტაციის ალბათობა მნიშვნელოვნად მცირდება.
 21. *Fromm E.*, Fragen zum deutschen charakter, Munchen: Gesamtausgabe, 1989.- 317 .
 22. მანიპულაციებისას პიროვნება ერთდროულად რამდენიმე ცნობიერების მატარებელია. პირველი – ოფიციალური გარემოებებისათვის. მეორე – ახლობლებისათვის და ა.შ. ამბობენ ერთს, ფიქრობენ მეორეს, აკეთებენ მესამეს. ასეთი ცნობიერება ძალზედ გადაადგილებს მოსახლეობისათვის, შედეგად, ქვეყანაში ყალიბდება სიცრუის ატმოსფერო.
 23. ხოლო უმაღლეს პარტიულ სკოლაში შერჩევისა და სწავლების მეთოდიკა ფორმალისმის კლასიკურ მაგალითს წარმოადგენდა.
 24. ბევრ უმაღლეს სასწავლებელში მეცნიერული კომუნიზმის კათედრა შეიცვალა პოლიტოლოგიის კათედრით. ხოლო პოლიტეკონომიის პედაგოგები, რომლებსაც სამეცნიერო ხარისხი დაცული აქვთ მარქსისტულ ეკონომიაში, დღეს კითხულობენ საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებს.
 25. *ჭავჭავაძე ი.*, თხზულებანი, ტომი II, თბილისი: მეცნიერება, 1988.- 241გვ.
 26. დასავლეთს საბაზრო ეკონომიკის საკმაო გამოცდილება გააჩნია. მისთვის ცნობილია, როგორც ცივილიზირებული, ისე ჩრდილოვანი გზები. ამიტომ, თუ არსებობს შესაძლებლობა დაინტერესებულ სახელმწიფოსთან გამოიყენება ისეთი „პოლიტიკა“, როგორი სოციალურ-ეკონომიკური გარემოცაა ქვეყანაში. აღნიშნული ეხება, როგორც ცნობილ საერთაშორისო ორგანიზაციებს, ისე უცხოელ მოქალაქეებს
 27. ერთი შეხედვით, ხელისუფლება ებრძვის კორუფციას. მაგრამ შედეგი არ ჩანს, ვინაიდან სისტემური კორუფციის პირობებში, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, „სენი ზემოდან იწყება“. ლოგიკის მიხედვით ხელისუფლება არ მოჭრის იმ ტოტს რომელზედაც თავად ზის. სწორედ ამის შედეგია, რომ ამდენი ხნის განმავლობაში არ არსებობს რეალური პოლიტიკური ნება. იმედი იმისა, რომ ხელისუფლების სათავეში მოვა პიროვნება და ყველაფერი შეიცვლება ძალზედ გულუბრყვილოა. ვინაიდან იქ მისასვლელი გზები ძალზედ „ჭუჭყიანია“. ამიტომ, თავად მოსახლეობა აქტიურად უნდა ჩაერთოს ამ ბრძოლაში და გავლენიანი საზოგადოებრივი აზრით, უზრუნველყოს ქვეყნის დემოკრატიზაცია. აღნიშნული კი ძალუძს მხოლოდ სამოქალაქო საზოგადოებას.
 28. ჩვენი კულტურული მემკვიდრეობა ზრდის აღნიშნული სოციალური გარემოს ჩამოყალიბების ალბათობას.
 29. *Коулман Дж.*, Капитал социальный и человеческий, Ж.: О.Н.С., 2001, №3, ст. 122-140.
 30. *Сивирин Б.С.*, Социальная перспектива-человеческое измерение/Ж.: Социологические исследования, 2001, №6, ст. 16-22.
 31. ოთინაშვილი რ.გ., საქართველოს ეკონომიკა, სახელმძღვანელო, თბილისი, სტუ, 2011, გვ. 556.
 32. დღეს ძალიან აქტუალურია ახალი ანტიკორუფციული პროგრამის ცხოვრებაში რეალიზაცია. ჩვენი აზრით, ანტიკორუფციული პოლიტიკა მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოიღებს დადებით შედეგს, თუ წარმართება ობიექტურად – ყველას მიმართ იქნება ერთნაირი მიდგომა. წინააღმდეგ შემთხვევაში (დღევანდელ სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს პირობებში ძალზედ მაღალია სუბიექტივიზმის ალბათობა), კორუფციის ფენომენი საქართველოში კიდევ უფრო დაიხვეწება და ინსტიტუციონალიზაციის ახალ ფაზაში შევა.

გლობალიზაციის სოციალურ-პოლიტიკური პრობლემები

იამა კუტუბიძე, სტუ-ს სრული პროფესორი

ტერმინი გლობალიზაცია ლათინური სიტყვიდან „გლობუსიდან“ წარმოდგება, ხოლო ეტიმოლოგიური მნიშვნელობით იგი დედამიწის სფეროს გულისხმობს და მის სისრულესა და მთლიანობას გამოხატავს.

გლობალიზაცია, მკვლევართ უმრავლესობის აზრით, XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან მკვიდრდება და იგი პირველად 1983 წელს ამერიკელმა მეცნიერმა ტ. ლევიტმა გამოიყენა. ერთ-ერთ გამოქვეყნებულ სტატიაში, სადაც იგი ცალკეული ბაზრების განვითარების თავისებურებებზე და მათი ურთიერთდახლოების პრობლემებზე მსჯელობს.

გლობალიზაციის თემის კვლევით დაინტერესებულ ავტორთა გარკვეული ნაწილი თვლის, რომ მასში მოიაზრება ზოგადად საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური, მედიკო-ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სხვა პრობლემების კვლევისა და გადაწყვეტის აუცილებლობა, სადაც ნაკლებადაა გათვალისწინებული კონკრეტულ ქვეყნებში მცხოვრებ ხალხთა მოთხოვნილებანი და თავისებურებანი, ქვეყნის შიგნით მიმდინარე სხვადასხვა ტიპის ეკონომიკური თუ სოციალური პრობლემები. გლობალიზაცია ისტორიული პროცესია, რომელსაც აქვს მთელი რიგი თავისებურება, გარკვეული ეტაპები და შორს მიმავალი მიზნები. თუ ადრე მასში მხოლოდ ეკონომიკური პრობლემებით დაინტერესება მოიაზრებოდა, დღეს უკვე ცხადია, რომ არ არსებობს საზოგადოებრივი ცხოვრების საქმიანობა, მათ შორის ზოგადად ადამიანის სულიერი ცხოვრების სფეროც, სადაც ნათლად არ იგრძნობოდა მისი როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი გავლენაც.

ტექნიკური პროგრესის კვალობაზე თანამედროვე მსოფლიო ბაზრის სულ უფრო ფორმირების პირობებში აუცილებელი გახდა წარმოების გაფართოება, შესაბამისად პროდუქციის გასაღების ბაზრის ძიება და მოპოვება. ამიტომ შედარებით ძლიერმა სახელმწიფოებმა დაიწყეს დედამიწის სხვადასხვა კონტიგენტზე მდიდარი ქვეყნების დაპყრობა, რასაც, ბუნებრივია, მოჰყვებოდა მსოფლიო ბაზარზე მცირე დანახარჯებით წარმოებული პროდუქციის გატანა.

მსოფლიოს გადანაწილებისათვის ბრძოლა XX საუკუნის დასაწყისისათვის ძირითადად დამთავრდა და იგი გადანაწილებულ იქნა მსოფლიოს წამყვან სახელმწიფოებს შორის. ამ გარემოებამ განაპირობა, როგორც დამპყრობელ, ასევე დაპყრობილ ქვეყნებს

შორის სხვადასხვა სახის მრავალმხრივი კავშირების ჩამოყალიბება გარდა ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთდამოკიდებულებისა სულ უფრო მტკიცდებოდა მათი სულიერ და კულტურული კავშირებიც. შესაბამისად სულ უფრო მეტად ვლინდებოდა გლობალური ურთიერთ მიმართების ტენდენცია.

აღსანიშნავია, რომ მკვლევართა შორის არ არსებობს ერთიანი შეხედულება გლობალიზაციის, როგორც მოვლენის წარმოშობისა და მისი არსის შესახებ. ზოგიერთი მკვლევარი გლობალური კავშირების ჩამოყალიბებას მეორე მსოფლიო ომს უკავშირებს. კარლ იასპერსი 1948 წ. გამოქვეყნებულ ნაშრომში „ისტორიის საყრდენი და მისი მზიანი“, აღნიშნავს, რომ მეორე მსოფლიო ომმა ბევრი ქვეყანა ჩაითრია და სწორედ ამ მომენტიდან იწყება მსოფლიოს, როგორც ერთიანი მთლიანი ისტორია „დედამიწა ერთიანი გახდა თავს იჩენს ახალი საშინაობანი და შესაძლებლობანი. ყველას არსებითი პრობლემა მსოფლიო პრობლემა იქცა, სიტუაცია – მთელ კაცობრიობის სიტუაცია“¹.

მეცნიერთა ერთი ნაწილი გლობალიზაციის წარმოშობის საფუძვლებს უფრო ადრეულ ხანაში ეძებს, ნაწილი კი მას XX ს. 80-იან წლების პირმშოდ მიიჩნევს. ეს სრულიად ბუნებრივია, რადგან გლობალიზაცია იმდენად რთული, მრავალფეროვანი და თითქმის ყოვლისმომცველი ფენომენია, რომ ძნელია მისი წარმოშობისა და მომავლის შესახებ ერთიანი აზრის არსებობა. უფრო მეტიც, ერთიანი შეხედულება არა მხოლოდ სხვადასხვა დარგის, არამედ ერთი დარგის მეცნიერების წარმომადგენლებს შორისაც არ არსებობს. მათ ნააზრევში ძირითადად ყურადღება გამახვილებულია გლობალიზაციის გამოვლენის სხვადასხვა ასპექტებზე. როგორც უტრენტის უნივერსიტეტის პროფესორი მ. კულინგი შენიშნავს, „რთულია გლობალიზაციის განსაზღვრა კონცეპტუალურად და ჩვენება ემპირიულად“².

ეკონომიკის ლექსიკონებში გლობალიზაცია, ხშირად განმარტებულია, როგორც მსოფლიოს ყველა ქვეყნის ეკონომიკის ურთიერთდამოკიდებულების ზრდა.³

¹ Карл Ясперс – Смысл и назначение истории, М.: 1994, с. 14.

² Грани глобализации, М., 2003, с.31.

³ А. Н. Чумаков, Метафизика глобализации, М., 2006, с. 19; А.Н. Чумаков, Глобализация, контуры целостного мира. М. 2005; М.Делягин, Драив человечества, М., 2008, с. 35; Г.П. Анилионис, Н. А. Зотова, Глобальный мир единой и разделенный М., 2005. с. 132; ტომპსონი პ., ჰერსლოგ – გლობალიზაცია: კრიტიკული ანალიზი, თბ., 2005, გვ. 13; Иноземцев В.,

თანამედროვე ეტაპზე გლობალიზაციის პრობლემების კვლევით დაინტერესებული მეცნიერები (ჰ. მარტინი, ხ. შუმანი, მ. დელიაგინი, ვ. ინოზემცევი, გ. ზუგანოვი, ა. უტინი და სხვები). განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ საერთაშორისო ორგანიზაციების, ტრანსნაციონალური კომპანიების, ტრანსნაციონალური ბანკების, ასევე რეგიონების მზარდ როლზე, მასობრივი ცნობარების ფორმირებისათვის ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებაზე, ასევე ეროვნული თვითმყოფადობისა და სახელმწიფოს როლის შესუსტებაზე. ცნობილი ეკონომისტი, ნობელის პრემიის ლაურეატი ლ. თუროუ მაქსიმალური მოგების სურვილს გლობალიზაციას უკავშირებს.

აღსანიშნავია ქართველ მეცნიერთა ღვაწლი გლობალიზაციის როგორც პროცესის, მისთვის დასამახსოვრებელი სპეციფიკური თვისებების კვლევასთან დაკავშირებით.¹

მიუხედავად განსხვავებული შეხედულებებისა, მათ მიაჩნიათ, რომ გლობალიზაცია მაღალგანვითარებული ტექნოლოგიური და რთული კომუნიკაციური და ინფორმაციული სისტემების შექმნის შედეგად იწვევს ქვეყნის ურთიერთდამოკიდებულების სულ უფრო გაღრმავებას, პირველ რიგში ეკონომიკის ინტენაციონალიზაციას, საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრებასა და გავრცელებას მსოფლიო მასშტაბით.

გლობალიზაცია ხანგრძლივი ისტორიული პროცესია, რომელიც გამოირჩევა სოციალური ურთიერთობების განუწყვეტელი ინტენსიფიკაციის პროცესით, მისთვის დამახასიათებელი განვითარების სპეციფიკური ეტაპებითა და ტენდენციებით. მან არსებითი ცვლილებები შეიტანა სახელმწიფოთა ურთიერთობის არა მხოლოდ ეკონომიკის სფეროში, არამედ გამოიწვია ცვლილებები იდეების, ცნობიერების, აზრების, შეხედულებების სამყაროშიც. მანვე შეცვალა სახელმწიფოთა მმართველობის სტილი და მეთოდები.

უკანასკნელი პერიოდში გლობალიზაციამ მოიცვა ადამიანთა მოღვაწეობის თითქმის ყველა დარგი, მაგრამ, პირველ რიგში, იგი ეკონომიკის სფეროს შეეხო. სხვადასხვა ქვეყნების ინდუსტრიული წარმოებების გაერთიანების საფუძველზე განუწყვეტლივ იქმნებიან ტრანსნაციონალური კორპორაციები და ბანკები, რომლებიც სარფიანი ბუნებრივი რესურსებისა და

შედარებით იაფი სამუშაო ძალის გამოყენების საშუალებით ახდენენ კაპიტალის გატანასა და დაბანდობას მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში. მსოფლიო ეკონომიკა გახდა სახელმწიფოთაშორისი მეტოქეობის არენა, სადაც თითოეული ქვეყანა ცდილობს მაქსიმალურად გაზარდოს თავისი სიმდიდრე და დამოუკიდებლობა, რაც შეიძლება მეტი მოგების მიზნით, თუმცა ყველა ქვეყნის ხელისუფლებამ ზედმიწევნით უნდა იფიქროს იმაზე, თუ რა მოცულობითაა სასურველი ეკონომიკური აქტივობის გლობალიზაცია, ხომ არ შეექმნება საფრთხე ქვეყნის ეკონომიკის ეროვნულ მმართველობას და ხომ არ გახდება შეუძლებელი სრულად განისაზღვროს ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკის სტრატეგია. დარჩება თუ არა სახელმწიფო ეკონომიკური ურთიერთობების მართვის მთავარ ფაქტორად თუ მისი როლი ერთიანი, გლობალური, ეკონომიკური და საფინანსო სისტემების პირობებში სულ უფრო შემცირდება.

თანამედროვე მსოფლიოში ტექნიკური პროგრესის პარალელურად მიმდინარეობს ტექნიკური და ტექნოლოგიური გლობალიზაციის განუწყვეტელი პროცესი. უახლესმა ტექნოლოგიურმა საშუალებებმა, მართალია, არსებითად შეცვალა ადამიანთა შრომის შინაარსი, მათი ხასიათი და ფუნქციები, რაც თავისთავად მომგებიანი ბიზნესის, კომერციული და საბანკო საქმიანობის საფუძველი გახდა, მაგრამ მანვე წარმოშვა რიგი პრობლემა, რომელთა წარმატებით გადაჭრა შესაძლებელია მხოლოდ გლობალიზაციის მამოძრავებელი ძალების ერთობლივი, გონივრული მოქმედების შედეგად, რასაც ლოგიკურად მიგვაყვართ თვით ადამიანის უნარებისა და შესაძლებლობების სრულყოფისაკენ.

გლობალიზაციის პირობებში განსაკუთრებული სიფრთხილითა და სიფაქიზით უნდა გამოირჩეოდეს ადამიანთა სულიერი ცხოვრების პრობლემებისადმი დამოკიდებულება. განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მაღალგანვითარებული ტექნოლოგიები იძლევა საშუალებას, რათა რომელიმე ქვეყნის, ერის, სულიერი მონაპოვარი, მათი კულტურა, ხელოვნება, ლიტერატურა და ა.შ. ადვილად მისაწვდომი და გასაგები გახდეს სხვა ქვეყნებში მაცხოვრებელ ხალხთათვის.

მეცნიერება, ხელოვნება, კულტურა ხომ ადამიანთა გონითი მოღვაწეობის ის სფეროებია, რომლებიც შესაძლებელია განსაკუთრებით დაექვემდებაროს საყოველთაო გლობალიზაციას. ამ საკითხზე უფრო დაწვრილებით ჩვენ შემდგომში გვექნება მსჯელობა. აქ კი შევნიშნავთ, რომ ადამიანთა მოღვაწეობის ამ სფეროში გლობალიზაცია შესაძლებელია და აუცილებელიც, რადგან მსოფლიოს ხალხებმა გაიცნონ და გაითავისონ სხვადასხვა ერის მიერ შექმნილი კულტურისა და ხელოვნების საუკეთესო ნიმუშები.

Расколота цивилизация, М., 1999, с. 62; Гидекс Э., Ускола-зающий мир, как глобализация меняет нашу жизнь, 2004.

¹ რ. გოგოზია, შერეული ეკონომიკური სისტემა: არსი, მიდგომები, განვითარების ტენდენციები, თბ., 2004; თ. ბესელია, ა. სილაგაძე, თ. ჩიკაიძე, პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე, თბ., 2001; რ. ასათიანი, გლობალიზაცია, ეკონომიკური თეორია და საქართველო, თბ., 2010; ნ. ჭითანავა, გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პროცესები, ნაწ. 3, თბ., 2001; ზ. დავითაშვილი, ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია, თბ., 2003; ე. ეთერია, გლობალიზაცია და ეროვნული ეკონომიკა: თეორია და პოლიტიკა, თბ., 2006.

აქვე შევნიშნავთ, რომ შესაძლებლად მიგვაჩნია კულტურის გლობალიზაციის შესაძლებლობები და არა გლობალური კულტურის არსებობა. მიუხედავად იმისა, რომ თითქმის ყველა კულტურაშია შესაძლებელი არსებობდეს სხვა ერებისათვის დამახასიათებელი კულტურული ნიშნები, ზოგადად გლობალური კულტურა არ შეიძლება არსებობდეს. ნამდვილი კულტურა შესაძლებელია იყოს მხოლოდ ეროვნული, ერის განვითარების გარკვეულ პერიოდში ამა თუ იმ ხალხის მიერ შექმნილი და გააზრებული. თუმცა, გლობალიზაციის უკან ყოველთვის მოიაზრებიან გარკვეული ძალები (ზოგჯერ ხილულად, ზოგჯერ უხილავად), რომლებიც ქმნიან და თვითონვე აკონტროლებენ გარკვეული ღირებულებების საფუძველზე აღმოცენებულ მთლიან გლობალურ სისტემას, უშუალოდ მათზეა დამოკიდებული, რა მიმართულებით წარიმართება გლობალური პროცესი – სტიქიურად თუ შედარებით კანონზომიერად.

თანამედროვე მსოფლიოში ასეთ გაბატონებულ, წამყვან ძალებად დასავლეთის ინდუსტრიულად განვითარებული ქვეყნები მიიჩნევა, რომლებიც დღენიადაგ ილტვიან დაიკავეს გაბატონებული მდგომარეობა მთელს პლანეტაზე, თავიანთი შეხედულებით დაალაგონ და მართონ მთელი კაცობრიობა. ეს გარემოება არსებითად ცვლის ქვეყნების საფინანსო შესაძლებლობებს, მართვის ფორმებსა და სტილს. ფინანსური უნარები გაცილებით უფრო პრიორიტეტული ხდება, შესაბამისად სულ უფრო ხშირად იკავებენ მმართველ პოზიციებს ფინანსური მენეჯერები, ხელმძღვანელები. თანდათანობით მოდიდან გადადის ძალაუფლების გადანაწილება და ასპარეზზე გამოდის ბრძანებითი მენეჯმენტი.

ტრანსნაციონალი კომპანიების ყურადღების ცენტრში ხდება ე.წ. პირამიდის თავში მდგომი ქვეყნები, მაშინ, როდესაც ყველა დანარჩენს, როგორც გამოყენებად საგნებს, ისე მოექცევიან.

კომპანიებიდან გაქრებიან განებივრებული კუდაზიკები და ძალაუფლება წარმოსახვით, ბოსებიდან ფინანსური მენეჯერების ხელში გადაინაცვლებს.¹

საინტერესოა, ვის ხელშია და ვინ ფლობს დღეს ასეთი ტიპის კორპორაციებს. ტრანსეროვნული კორპორაციების საერთო რაოდენობის 92% მოდის აშშ-ზე, იაპონიასა და ევროპის კავშირის ქვეყნებზე.

განვითარებადი ქვეყნების, ე.ი. მსოფლიო მოსახლეობის 40%-ის წილი მსოფლიოს ერთობლივი პროდუქციის წარმოებაში მხოლოდ 3,3%-ს შეადგენს, მაშინ როდესაც 273 მილიონიან ამერიკაში შესაბამისი მაჩვენებელი 28.6%-ია. გამოთვლილია, რომ დაახლოებით 358 მილიარდერი ფლობს

იმდენივე სიმდიდრეს, რამდენსაც ერთად აღებული 2,5 მილიარდი ადამიანი, დედამიწის მოსახლეობის თითქმის ნახევარი. ეს მონაცემები ნათლად აჩვენებენ თუ რამდენადაა სოციალურად პოლარიზებული თანამედროვე მსოფლიო. ნიშანდობლივია ის გარემოება, რომ ტრანსეროვნული კორპორაციების ინტერესებსა და მიზნებს დღეს ექვემდებარებიან (გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად) თითქმის ყველა ქვეყნის სასიცოცხლო ინტერესები. გლობალიზაციის მთავარი მამოძრავებელი ძალების ძირითადი მიზანია, რაც შეიძლება მეტი მოგების მიღება, აქედან გამომდინარე, სიმდიდრის განაწილება, ბუნებრივია, ეს განპირობებულია უფრო მეტად სუბიექტური ფაქტორებით, ვიდრე განვითარებადი ქვეყნების სრულყოფის ტენდენციებიდან გამომდინარე ბუნებრივი მოთხოვნილებებით. ამიტომ, რომ სულ უფრო მეტად იზრდება იმ ქვეყანათა რიცხვი, რომლებიც უკმაყოფილებას გამოხატავენ გლობალიზაციით გამოწვეული პოლიტიკის მიმართ. მათთვის გლობალიზაცია, როგორც პროცესი, რჩება საეჭვო ღირებულების ფენომენად და ეს გავრძელდება მანამ, სანამ ეს ქვეყნები არ იგრძნობენ გლობალიზაციის რეალურ გავლენას მათ ბედზე. რეალობა საგანგაშოა. განვითარებადი სამყაროს უდიდესი ნაწილი გაუსაძლის პირობებშია – სიღარიბე, შიმშილი, ეპიდემიები, კორუფცია, კლანებს შორის დაპირისპირებები არის მიზეზი იმ ქაოსისა, რაც ამ სამყაროში მძვინვარებს. მოსახლეობის რაოდენობა იზრდება და თუ გავითვალისწინებთ ეკონომიკის განვითარების ძირითად ტენდენციებს, მდგომარეობა სულ უფრო კატასტროფული გახდება, მაშინ, როცა განვითარებულ სამყაროში ცხოვრების დონე ყოველწლიურად უმჯობესდება. ეს ვითარება კი მნიშვნელოვან პრობლემებს შეუქმნის თვით გლობალიზაციის წამყვან ძალებს. ნიშანდობლივია ჯ. კენედის სიტყვები – თავისუფალი საზოგადოება, რომელსაც არ შეუძლია დაეხმაროს თავის ღარიბ უმრავლესობას, მას არ შესწევს უნარი გადაარჩინოს მდიდარი უმცირესობა.

მართლაც გლობალიზაცია ყველგან ერთნაირი ინტენსივობით არ მიმდინარეობს. ყველასათვის ცხადია, რომ დღეს გლობალური კომპანიები ძირითადად თავმოყრილია განვითარებულ სამყაროში. გლობალიზაცია არ უნდა იქნას გაგებული, როგორც შედეგი ერთი ან რამდენიმე წარმმართველი ძალისა, იგი არ უნდა იქნეს შეფასებული მხოლოდ ამერიკული ან დასავლური თვალთახედვით. სხვადასხვა შეხედულებები თანამედროვე საერთაშორისო სისტემებსა და მსოფლიო წესრიგზე მაჩვენებელია იმისა, რომ არც ერთ მათგან არ შეიძლება ჰქონდეს სრული ჭეშმარიტების პრეტენზია, ისე როგორც არც ერთი

¹ მსოფლიო 2009 წ. საქ. თბილისი, გვ. 7.

მათგანი არ არის ბოლომდე მცდარი და მიუღებელი.

მთავარია, წამყვან, გლობალურ სახელმწიფო ინტერესებს არ შეეწიროს განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური დამოუკიდებლობა – მათი სასოფლო-სამეურნეო თუ სამრეწველო დარგები, არამედ, პირიქით, მათი ძირითადი საზრუნავი სწორედ ამ ტიპის ქვეყნების ეკონომიკის განვითარება უნდა იყოს. ამისათვის მათ მიზნობრივად უნდა გამოყონ საჭირო რაოდენობის კრედიტები და გრანტები და სისტემატურად აკონტროლონ თუ რამდენად მართებულად გამოიყენებენ მას მიმღები ქვეყნები.

დღეს გლობალური პროცესები ასე ღრმად ვერ განვითარდებოდა, თუ მას საერთაშორისო მასშტაბით არ ექნებოდა მასობრივი საინფორმაციო საშუალებებით უზრუნველყოფა. ინფორმაციული ტექნოლოგიები გლობალიზმის ერთ-ერთ ძირითად მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენენ.

თანამედროვე კომპიუტერული, ელექტრონული, ფიჭური რადიოსატელეფონო სისტემებისა და სხვა საკომუნიკაციო საშუალებების მოხმარების საფუძველზე ადამიანები ურთიერთშორის ამყარებენ არა მხოლოდ აუცილებელ ეკონომიკურ კავშირებს, არამედ თითქმის ყოველდღიურ მეცნიერულ-ტექნიკურ, საგანმანათლებლო, ზოგადად კულტურული ტიპის ურთიერთობებს. სულ უფრო ახალი საინფორმაციო-ტექნოლოგიური სისტემების შექმნითა და განვითარებით ძირითადად ბიზნესის სფეროა დაკავებული. ამიტომაც, ბუნებრივია, რომ ამ სფეროში გაბატონებული მონოპოლიას მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნები ფლობენ. ამ უპირატესობას ისინი ძალიან ხშირად პრაგმატული მოსაზრებითაც იყენებენ, კერძოდ, გლობალიზებული საინფორმაციო-ტექნოლოგიური ქსელების მეშვეობით ისინი ადამიანებს ხშირად მათ ნებისაგან დამოუკიდებლად თავს ახვევენ თავიანთ იდეოლოგიურ, კულტურულ ღირებულებებს, იდეებს, შეხედულებებს და ა.შ., ანუ მათ აქვთ შესაძლებლობები, უშუალოდ იმოქმედონ სხვა ქვეყნის მოსახლეობის ცნობიერებაზე და ამით გაზარდონ ამ ქვეყნების მათზე დამოკიდებულების ხარისხი.

ეკონომიკური გლობალიზაცია სრულიადაც არ ნიშნავს სამეურნეო საქმიანობის, ინფორმაციის, ტექნიკის, კულტურის, ეკოლოგიისა და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის სხვა ნებისმიერ სფეროში ყოველდღიური მოღვაწეობის საზღვრების გაუქმებას. ყველა ქვეყანას აქვს თავისი კონკრეტული პრობლემები და მიზნები, რომელთა უზრუნველსაყოფად ასევე საჭიროა და აუცილებელი სწორედ სპეციფიკური, კონკრეტული ნაბიჯების დროული გადადგმა.

ამიტომაც ყველა ერმა, რითაც ასე მდიდარი და მრავალფეროვანია კაცობრიობა, უარი არ უნდა თქვას

საკუთარ ეროვნულ ტრადიციებსა და ღირებულებებზე, რაც ნაწილობრივ, შესაძლოა, გლობალიზაციის ჩანაფიქრსაც კი წარმოადგენდეს.

მაინც რა არის გლობალიზაცია, რა არის პრობლემების გლობალურ პრობლემად მიჩნევის კრიტერიუმი? მკვლევართა უმრავლესობის აზრით, პრობლემა გლობალურია თუ მისი გადაწყვეტა მიიღწევა მხოლოდ მსოფლიო ქვეყნების გაერთიანებული ძალისხმევით და შესაძლებლობებით ანუ ეს პრობლემები საერთოა ნებისმიერი ქვეყნის, რეგიონის, ხალხის, ჩვენი პლანეტის თითოეული მცხოვრებისათვის. სწორედ ამ ტიპის პრობლემების გადაწყვეტის გზითაა შესაძლებელი ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებებისა და სხვადასხვა სახის საერთაშორისო ნორმების დამკვიდრება, რომელთა განხორციელება სავალდებულოა ამ პროცესში მონაწილე ყველა ქვეყნისათვის. სწორედ ეს საერთაშორისო ნორმები და სტანდარტებია ის მყარი საფუძველი, რომელზეც უნდა აშენდეს მეცნიერული, კულტურული, პოლიტიკური, ფინანსური, სავაჭრო, საინფორმაციო ურთიერთობები.

აუცილებელია გლობალური პრობლემების გადაწყვეტაში მონაწილეობას ღებულობდეს ყველა ქვეყანა, მიუხედავად მათი მეცნიერულ-ტექნიკური, სოციალ-ეკონომიკური თუ კულტურული განვითარების დონის განსხვავებულობისა.

გლობალურ პრობლემათაგან, რომელთა წარმატებით გადაჭრაზე დიდადაა დამოკიდებული თითქმის ყველა სხვა პრობლემათა გადაწყვეტა, აუცილებლად უნდა გამოვეყნოთ მსოფლიო უშიშროების პრობლემა, თერმობირთვული ომის თავიდან აცილების უზრუნველყოფა.

თანამედროვე მსოფლიოს ქვეყნები, მათი „გლობალურობის“ გამო, ისე არიან ერთმანეთთან გადაჯაჭვული, რომ ომის დაწყების შემთხვევაში ამ პროცესში ჩართული აღმოჩნდება თითქმის ყველა ქვეყანა. აქ უკვე საუბარია არა რომელიმე ქვეყნის წარმატება-წარუმატებლობაზე, არამედ საფრთხის ქვეშ დადგება მთელ პლანეტაზე თვით სიცოცხლის პრობლემა. მით უმეტეს, როდესაც დღეს მსოფლიოში დაახლოებით 50000 ერთეული ბირთვული იარაღია, ზოლო მისი 5%-იც კი საკმარისია სიცოცხლის დედამიწაზე მოსასპობად. საინტერესოა აშშ-ის პრეზიდენტის ბ. ობამას სიტყვით გამოსვლა გ.ე. ორგანიზაციაში 2009 წლის 23 ოქტომბერს, სადაც ის ბირთვული ომის საშიშროებაზე ლაპარაკობს და აღნიშნავს, რომ ცივილიზებულმა სამყარომ ყველაფერი უნდა გააკეთოს იმისათვის, რომ კაცობრიობა არ გადაიქცეს ბირთვული თვითკატასტროფის მსხვერპლად, რაც ტექნიკური თვალ-

საზრისით სრულად შესაძლებელია.

ერთ-ერთი სერიოზული პრობლემა ამავე დროს, რაც არა ნაკლებ უკავშირდება ტექნიკურ პროგრესს, ჩვენი ბუნებრივი გარემოს დაცვა და ეკოლოგიური კატასტროფისაგან მისი ხსნაა. ტექნიკურმა პროგრესმა არსებითად შეცვალა გარემო, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ ხშირ შემთხვევაში გაუცნობიერებელ გარდაქმნულ მოქმედებას ბუნებაზე, გაუთვალისწინებელი, კატასტროფული შედეგებიც მოაქვს, რომელთაც კაცობრიობა ათეული და უფრო მეტი წლების განმავლობაში იგრძნობს. ერთი შეხედვით, თითქოს ეს ბუნებრივიცაა, რადგან განუწყვეტლივ იზრდება ადამიანთა მოთხოვნილებები და, შესაბამისად, ადამიანი იძულებულია მოახდინოს არსებული ბუნებრივი სიმდიდრეების მაქსიმალური ათვისება და გამოყენება, თუმცა ნაკლებად ფიქრობს მოსალოდნელ სავალალო შედეგებზე. ეს გარემოება XXI საუკუნის ყველაზე დიდი სენია – რაც, უწინარეს ყოვლისა, გამოიხატება ადამიანის გაუწონასწორობელ და პრაგმატულ მოქმედებებში. არსებობენ სხვა ტიპის საშიშროებანიც. გლობალიზაციისათვის დამახასიათებელმა სწრაფი ტემპებით მიმდინარე ურბანიზაციის პროცესებმა აუცილებლობით გამოიწვია სარკინიგზო, საავტომობილო და სხვა სახის სატრანსპორტო სამომავლო გზების გაყვანა, რასაც შედეგად მოჰყვა ბუნების მცენარეული საფარის მქონე დიდი ტერიტორიების დაზიანება, რაც მოითხოვს ბუნების ეკოლოგიურად გაწონასწორებას.

ყოველწლიურად ჩვენი პლანეტის ატმოსფეროში დაახლოებით 250 მლნ ტონა მტვერი და 70 მლნ კუბური მეტრი მავნე აირისებრი ნივთიერებანი იფრქვევა, ხოლო მსოფლიოს ზღვებსა და ოკეანეებს ყოველწლიურად უერთდება დიდი რაოდენობის გაუწმენდავი სამრეწველო ჩამდინარე წყლები, ტექნერატურული რეჟიმის ცვლილებასთან დაკავშირებით, სხვადასხვა ტიპის სათბობების წვის შედეგად გამოყოფილი ნახშირორჟანგი, აირის დიდი მასების დაგროვება დედამიწის ატმოსფეროში, პლანეტის გლობალურ დათბობას, პოლარული მყინვარების დნობას და ზღვის დონის აწევას იწვევს, რაც არსებითად ემუქრება ზღვისპირა დასახლებებს.

თავი რომ დავაღწიოთ ასეთ მოსალოდნელ კატასტროფულ შედეგებს, დღის წესრიგში მთელი სიმკაცრით უნდა დადგეს ბუნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის გონივრული რეგულირების საკითხი. არ უნდა გაგვიტაცოს მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების შედეგად მიღწეულმა (ზოგჯერ დროებითმა) შედეგებმა და წარმატებებმა. ყოველთვის მეტი უნდა ვიფიქროთ იმ სამყაროს ბედსა და მომავალზე, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ.

თუ გლობალიზაცია და, განსაკუთრებით, ეკონომიკური გლობალიზაცია აუცილებლობით იწვევს მთელი მსოფლიოს მოსახლეობის ცხოვრებისეული პირობების მკვეთრ გაუმჯობესებას, მაშინ, რატომ, რომ დღეს მსოფლიოში ყოველწლიურად შიმშილისაგან კვდება დაახლოებით 50 მლნ-ზე მეტი ადამიანი – არც კუნძულ ჰაიტზე მომხდარი უბედურების შემდეგ გამოირჩეოდა მსოფლიო განსაკუთრებული ოპერატიულობით.

80-იანი წლების მსოფლიოში დაახლოებით 500 მლნ-ზე მეტი კაცი შიმშილობდა, ხოლო 1 მილიარდამდე არასაკმარისად იკვებებოდა. დღეს ეს ციფრი მნიშვნელოვნადაა გაზრდილი. და ეს ხდება მაშინ, როდესაც კაცობრიობის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე ტექნიკური პროგრესი ნამდვილად ქმნის შესაძლებლობას, რომ ადამიანის შექმნილმა და დაგროვილმა სიუხვემ ნაწილობრივ მაინც დააკმაყოფილოს მსოფლიო მოსახლეობის სულ უფრო მზარდი მოთხოვნილება, ამისათვის კი აუცილებელია სწორედ გლობალიზაციის წამყვანმა ძალებმა (თუ ეს მათ ინტერესებში შედის) მოახდინოს ამ სიმდიდრის გონივრული გადანაწილება.

ეკოლოგიური კატასტროფების პირობებში სულ უფრო პრიორიტეტული ხდება ჯანდაცვის სფეროში წარმოშობილი უამრავი პრობლემის დროული წარმოჩენა და მოგვარება ადამიანთა სასიცოცხლო გარემოს გარდაქმნისათვის არა მხოლოდ ეკოლოგიური სისუფთავე, არამედ ფსიქოლოგიური სიჯანსაღე, სტრესული ვითარებების შემსუბუქება და მოხსნა – განსაკუთრებულად გამორჩეული გლობალური პრობლემაა.

მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის პირობებში – მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების კვალობაზე მთელმა რიგმა ორგანიზაციებმა და მათმა მიზანმიმართულმა ღონისძიებებმა წარმატებით უნდა გადაჭრას ისეთი გლობალური პრობლემები, როგორიცაა – ნარკომანია, ფსიქიკური და რეპროდუქციული, შიდსის, ონკოლოგიური, ინფექციური, გულ-სისხლძარღვთა, და სხვა დაავადებები. სწორედ გლობალურ ურთიერთობათა გადინებებს მოჰყვა უმეტესად ამ ტიპის დაავადებები, რომელთა დროულად მოუგვარებლობა სულ უფრო საშიშროებას შეუქმნის კაცობრიობას. პოლიტიკური არასტაბილურობა, სასაზღვრო და საბაჟო სისტემების გაუმართავი მუშაობა უწყობს ხელს ნარკოტიკული ნივთიერებების დიდი რაოდენობით ქვეყნებში შემოდინებას, რაც თავისთავად მათ მომხმარებელთა რიცხოვნობის ზრდას იწვევს.

მოუწესრიგებელმა გლობალურმა ურთიერთობებმა, საზღვრების დაუცველობამ, გამდიდ-

რების მანიით შეპყრობილთა დაუოკებელმა ჟინმა, არასწორმა პოლიტიკურმა აზროვნებამ და კიდევ სხვა უამრავმა გაუთვალისწინებელმა ფაქტორმა გამოიწვია საერთაშორისო ტერორიზმის არნახული გამძვინვარება. მსოფლიოში სულ უფრო მკვიდრდება პოლიტიკური მიზნებისა და ამოცანების ძალით გადაჭრის პოლიტიკა. ხშირია ცნობილ სახელმწიფო მოღვაწეებზე თავდასხმები, მოულოდნელი აფეთქებები, რომელთაც ეწირება მილიონობით უდანაშაულო ადამიანთა სიცოცხლე, ადამიანთა გატაცებები, სატრანსპორტო და სარკინიგზო საშუალებების აფეთქებები და სხვ. რითაც ნერგავენ ადამიანებს შორის სტრესულ ვითარებებსა და ფსიქოლოგიური ზეგავლენის უამრავ საშუალებებს. ყოველივე ეს ის ფაქტორებია, რომელთა წარმატებით გადაჭრა წარმოუდგენელია მსოფლიოს ხალხთა ერთიანი ბრძოლისა და მცდელობის გარეშე.

ტერორიზმი განსაკუთრებით საშიშია დღეს – ტექნიკის პროგრესის პირობებში. დღეს არსებული ატომური ელექტროსადგურებზე თუ ქიმიურ ქარხნებსა ან სხვა სამხედრო ტიპის ობიექტებზე – თავდასხმა და შეტევა უცილობლივ გამოიწვევს ეკოლოგიურ კატასტროფას, რაც დაემუქრება სიცოცხლეს და მოუტანს ადამიანებს ათასგვარ ნგრევასა და უბედურებას.

ამიტომაც, რომ რთული გლობალური პრობლემების გადაჭრა არა რომელიმე განსაკუთრებული ქვეყნის ან ჯგუფის საქმეა, არამედ გაერთიანებული მსოფლიო სისტემის პრობლემა – „ის, რაც ეხება ყველას, ყველას საზრუნავიცაა“.

დღეს, თითქოს, მსოფლიო, ერთი მხრივ, ერთიანი და განუყოფელია, თუმცა, მეორეს მხრივ, იგი უფრო კონფლიქტური და წინააღმდეგობრივი გახდა. თითქმის ყველა ქვეყანა მიისწრაფის ჰეგემონიისაკენ და სხვა ქვეყნებს კარნახობს მოქმედებისა და თამაშის წესებს. თუ ადრე მსოფლიო კრიზისები დროებით მოვლენად განიხილებოდა, დღეს იგი მისაღებ მოვლენად გამოიყურება. მკვიდრდება გამოთქმა „კრიზისი ნორმის ფარგლებში“.

გლობალიზაციის პირობებში მეცნიერულ-ტექნიკურმა პროგრესმა შესაბამისად გამოიწვია ახალი, სრულიად განსხვავებული საზოგადოებრივი ურთიერთობების ჩამოყალიბება. ასეთი არსებითი ცვლილებების შედეგად ჩამოყალიბდა თითქმის ახალი ტიპის საზოგადოება. პოსტინდუსტრიული საზოგადოება (დ. ბელი), ინფორმაციული საზოგადოება (ე. ტოფლერი), პოსტეკონომიკური საზოგადოება (კ. ინოზემცევი) და სხვა. სწორედ რომ ტექნოლოგიურ სფეროში მიღწეული უმნიშვნელოვანესი წარმატებებით გამოწვეულმა

სოციალურმა ტრანსფორმაციებმა, XX საუკუნის 50-იანი წლებიდან მოყოლებული, რადიკალურად შეცვალა ინდუსტრიული საზოგადოების სახე.

ერთი მხრივ, გლობალიზაციის პროცესში მიმდინარე ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების ზრდამ, რაც, თავის მხრივ, აუცილებლობით იწვევს გლობალიზაციის სოციალურ ასპექტებზე ყურადღების გამახვილებას, ხოლო, მეორე მხრივ, მომხდარი მასშტაბური ცვლილებების გააზრებისა და გაცნობიერების საფუძველზე მომავლის შესაძლო სურათის შექმნის მცდელობამ განაპირობა მეცნიერთა მხრიდან არაერთი ორიგინალური კონცეფციის შექმნა. ცნობილია, რომ საზოგადოების განვითარებას თან სდევს ეკონომიკური და სოციალურ ურთიერთობების ტრანსფორმაცია. აღნიშნული პროცესი მოიცავს საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის განახლებას, სხვადასხვა სახელმწიფო ორგანიზაციათა, ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა ურთიერთობათა ახალი პრინციპებისა და ნორმების დამკვიდრებას.

თუ აქვე იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ აღნიშნული პრობლემა არა მარტო ამჟამად, ასევე ტრადიციულად საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ყურადღების სფეროში იყო მოქცეული, ხშირად კი ის იდეოლოგიურ და მსოფლმხედველობრივ დაპირისპირებათა მიზეზიც გამხდარა, მაშინ ჩვენი ინტერესი ამ პრობლემისადმი გამართლებულად უნდა ჩაითვალოს.

ეკონომიკური გარდაქმნები, რომელთაც საზოგადოებრივი ცხოვრება დღის წესრიგში აყენებს, ხშირად დიდ მსხვერპლს მოითხოვს, განსაკუთრებით სოციალურ სფეროში. როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, საწყის ეტაპზე, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, როგორც წესი, ადგილი აქვს უმუშევრობის ზრდას, ინფლაციას, მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუარესებას. გლობალიზაციის მიერ გამოწვეულ პროცესებთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ ზოგადად სოციალური უთანასწორობა კაცობრიობის განვითარების მთელი ისტორიის მანძილზე არსებობდა და ის ნამდვილად წარმოადგენს გლობალიზაციის (და, ალბათ, მომავალშიც იარსებებს, ადამიანთა განსხვავებული შესაძლებლობების გამო) პროცესის განვითარების შედეგს. ყოველივე ეს განსაკუთრებით მწვავედ აყენებს მიზანმიმართული სოციალური პოლიტიკის ფორმირების პრობლემებს. ევროპული ტიპის პოსტინდუსტრიული ეკონომიკის ფორმირებისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს მხრიდან ეფექტიანი სოციალური პოლიტიკის შემუშავება იმ პრობლემის გადასაჭრელად, რომელიც გამოწვეულია ლიბერალიზაციის შედეგად

შემოსავლების არათანაბარი განაწილებით.¹ საბაზრო ეკონომიკას, მისთვის დამახასიათებელი პრინციპების გამო, არ შეუძლია სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკის ჩამოყალიბება. საბაზრო მოდელი ყოველთვის დაფუძნებულია კონკურენციის მაღალ ხარისხზე, რაც, ბუნებრივია, შორსაა სოციალური სამართლიანობის პრინციპისაგან. ამ შემთხვევაში ეროვნული სახელმწიფოა ერთადერთი ინსტიტუტი, რომელსაც შეუძლია სწორი სოციალურ პოლიტიკის შემუშავებით ეკონომიკის სოციალური ორიენტაციის დონის ამაღლება. გატარებული ლიბერალური ხასიათის რეფორმები, რომლებიც აუცილებელია მსოფლიო ეკონომიკურ პროცესებში ეროვნული ეკონომიკის ინტეგრაციისათვის, დროის გარკვეული მონაკვეთის შემდეგ აუცილებლობით აყენებს ეკონომიკის სოციალიზაციის მოთხოვნებს, რომლის ხარისხიც მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული სახელმწიფოს მხრიდან კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისაკენ მიმართული ღონისძიებების ეფექტიანობაზე.

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპისათვის დამახასიათებელია გლობალური საბაზრო ხასიათის პრობლემები, რაც თავისთავად იწვევს მთელი რიგი სოციალური პრობლემის გამწვავებას. სიღარიბის დონის, უმუშევრობის, სოციალური დაძაბულობის ზრდა, სოციალურ სფეროში სახელმწიფო როლის შემცირება და ა.შ.

სწორედ ამ პრობლემების ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ასპექტის განხილვაა ჩვენი მიზანი, რომლის ერთ-ერთი ძირითადი იდეა ის გახლავთ, რომ თვით საბაზრო პირობებშიც სახელმწიფო, როგორც ეკონომიკური აგენტი, რჩება სოციალურ-ეკონომიკურ სფეროში პროცესების მართვისა და რეგულირების უმთავრეს ბერკეტად ანუ გარდამავალ პერიოდში სახელმწიფო კვლავ ასრულებს სოციალურ სტაბილურობის გარანტიის როლს. ცხადია, რომ საგარეო ურთიერთობების ლიბერალიზაციის პირობებში სახელმწიფო უნდა უზრუნველყოფდეს ეფექტიანი სოციალური პოლიტიკის გატარებას, სადაც, ჩვეულებრივ, იგულისხმება ფაქტობრივი ცვლილებები, რომლებიც საშუალებას იძლევა უფრო სრულად დაკმაყოფილდეს ადამიანური ინდივიდუალური და კოლექტიური ინტერესები. ეს პროცესი უკავშირდება საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის განახლებას, სხვადასხვა ორგანიზაციების, სახელმწიფო ინსტიტუტების, ფიზიკური და იურიდიული პირების ურთიერთობების ახალი პრინციპის დანერგვას.

გლობალიზაციის, გლობალური ეკონომიკის ფორმირების პირობებში ერთ-ერთი მნიშვნელოვან

მიმართულებას წარმოადგენს ადამიანთა შემოქმედებითი უნარების გამოვლინება და რეალიზაციის ხელშეწყობა. ინდივიდუალიზმის პრინციპის დამკვიდრება, ეკონომიკის სოციალიზაცია, თანამედროვე ტექნოლოგიური მიღწევების გამოყენება – ანუ ის უმთავრესი პრინციპები, რომლითაც ხასიათდება პოსტინდუსტრიული საზოგადოება.

საზოგადოების სოციალური სტრუქტურა რთულ სისტემას წარმოადგენს, რომელიც განისაზღვრება მოსახლეობის ასაკობრივი, ტერიტორიული, პროფესიული შემადგენლობით, განათლების დონით და ა.შ.

პროცესები, რომლებიც განაპირობებენ განვითარებას, პირველ ყოვლისა, დაკავშირებულია საზოგადოების ცხოვრების ბუნებრივი საფუძვლების შეცვლასთან (ბიოლოგიური, ეკოლოგიური, გეოგრაფიული და დემოგრაფიული ფაქტორები). სოციალურ პროგრესს განაპირობებს რიგი ფაქტორი, ესენია: არსებითი ცვლილებები ტექნოლოგიებში და წარმოების და კომუნიკაციის საშუალებების სრულყოფა.

ეკონომიკური გარდაქმნების აუცილებლობა თვით ცხოვრებამ დააყენა, მაგრამ მან საკმაოდ დიდი მსხვერპლი მოითხოვა, განსაკუთრებით სოციალურ სფეროში. საწყის ეტაპზე, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში ადგილი აქვს უმუშევრობის მკვეთრ ზრდას, ინფლაციას, მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუარესებას. ყოველივე ამის შედეგად გაიზარდა დამნაშავეობა, შემცირდა შობადობა, გაუარესდა განათლებისა და ჯანმრთელობის დაცვის სისტემების ფუნქციონირების პირობები. მთლიანობაში რასაც მოჰყვა სოციალურად დაუცველი ადამიანების რიცხვის ზრდა.

გარდამავალი პერიოდი მეტ-ნაკლები წარმატებით გაიარეს პოსტკომუნისტურმა ქვეყნებმა, რაზეც არცთუ მცირე ზეგავლენა იქონია პოლიტიკურმა პროცესებმა. განვითარების თვალსაზრისით, ჩამოყალიბებული განსხვავებების მიუხედავად, სოციალური პრობლემები კვლავ რჩება მნიშვნელოვან პრიორიტეტად ამ ქვეყნების სახელმწიფო პოლიტიკაში. მოსახლეობის ნაწილში ერთგვარი ნოსტალგიაა კი წარმოიშვა წარსულის მიმართ, რომელიც გამოირჩეოდა მნიშვნელოვანი სოციალური გარანტიებით. ასეთი განწყობილებების გრადაცია ჩვეულებრივ, დიდად არის დამოკიდებული ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელობაზე.

შექმნილი ვითარება განსაკუთრებით მწვავედ აყენებს მიზანმიმართული სოციალური პოლიტიკის ფორმირების პრობლემებს. დგება ეკონომიკური ეფექტიანობის გაზრდისა და იმავდროულად, სოციალური

¹ იხ. ვოგონია რ., შერეული ეკონომიკური სისტემა: არსი, მოდელები, განვითარების ტენდენციები, თბ., 2004, გვ. 18.

დაცვის ღონისძიებების გატარების აუცილებლობა.

გეგმური ეკონომიკის პირობებში სახელმწიფო პოლიტიკა მიმართული იყო ადამიანის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისაკენ შედარებით დაცული ფასების საშუალებით. ამის შედეგად შემოსავლები საშუალებას იძლეოდა კვების პრობლემა დაკმაყოფილებულიყო ფიზიოლოგიურად აუცილებელ ღონეზე. საარსებო მინიმუმისა და გარანტირებული მინიმალური შემოსავლის პრობლემა არ იყო მოქცეული სახელმწიფო სტრუქტურების ყურადღების ცენტრში. შესაბამისად ბიუჯეტიდან არ გამოიყოფოდა მნიშვნელოვანი თანხები სიღარიბის დასაძლევად. სოციალურ საჭიროებაზე სახელმწიფოს ძირითად ხარჯებს შეადგენდა განათლებისა და ჯანმრთელობის დაცვის დაფინანსება, ხოლო ფულადი გასაცემლებიდან – მოხუცებულობის პენსია. ამჟამად საქართველოს მოსახლეობის დიდ ნაწილს საარსებო მინიმუმზე ნაკლები შემოსავალი აქვს. ეკონომიკას არ შეუძლია უზრუნველყოს ადამიანის ელემენტარული საცხოვრებელი პირობები.

განვითარებულ ქვეყნებში საზოგადოებრივი მხარდაჭერა დემოკრატიული საბაზრო ეკონომიკისადმი ხორციელდება მსხვილი და ძლიერი სოციალური ჯგუფის მიერ, რომელიც საშუალო კლასის სახელით მოიხსენიება. ქონებრივი კრიტერიუმების გათვალისწინებით საბჭოთა კავშირში ფაქტობრივად არ არსებობდა მოსახლეობის საშუალო ფენა. რაც არ უნდა უცნაურად მოგვეჩვენოს, გარდამავალ პერიოდში საზოგადოების სოციალური დიფერენციაცია მნიშვნელოვნად არ შეცვლილა. წარსულში მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაცია განპირობებული იყო სახელმწიფო სოციალური პოლიტიკით, როდესაც მთელი მოსახლეობისათვის ხელმისაწვდომი იყო მინიმალური სოციალური გარანტიები და ფაქტობრივად ამ ღონეზე ქვემოთ არავინ იყო მოქცეული.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში სოციალური პოლიტიკის გენერალურ მიმართულებად უნდა იქცეს კურსი – მესაკუთრეთა საშუალო კლასის შექმნისა და განმტკიცებისა, ვინაიდან სწორედ მოსახლეობის ეს ნაწილი წარმოადგენს პოლიტიკურად აქტიურ, ეკონომიკურად ძლიერ ძალას, რომლისთვისაც დამახასიათებელია მართლშეგნების მაღალი დონე.

ცხადია, რომ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში თავისთავად ვერ მოხერხდება სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკის ჩამოყალიბება, ვინაიდან განვითარების საბაზრო მოდელი აუცილებლობით გულისხმობს კონკურენციის მაღალ დონეს, იგი შესაბამისად შორსაა სოციალური სამართლიანობის პრინციპებისაგან. ამ შემთხვევაშიც ეროვნული სახელმწიფო წარმოადგენს მნიშვნელოვან გარანტს,

რომელსაც გონიერი სოციალური პოლიტიკის შემუშავებით შეეძლება ეკონომიკის სოციალური ორიენტაციის ღონის ამაღლება. პარალელურად ეკონომიკის განუწყვეტელი სოციალიზაციის ხარისხი მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული სახელმწიფოს მიერ კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისაკენ მიმართული ღონისძიებების ეფექტიანობაზე.

ასეთ ვითარებაში, მიუხედავად განსხვავებული მოსაზრებებისა, სახელმწიფო პოლიტიკის მნიშვნელობა კვლავ უაღრესად მნიშვნელოვანია.

აღსანიშნავია, რომ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში სახელმწიფოს კვლავ მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება სოციალ-ეკონომიკური პროცესების მართვის სფეროში.

განვლილმა პერიოდმა გვიჩვენა, რომ ეროვნული მეურნეობის ცენტრალიზებული, დირექტიული ხელმძღვანელობიდან საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მოსახლეობის შემოსავლების სახელმწიფო რეგულირებას, რადგანაც მოსახლეობის შემოსავლები და მასთან დაკავშირებული ყველა მოვლენა მიეკუთვნება საზოგადოების უმნიშვნელოვანეს სოციალ-ეკონომიკურ მახასიათებელთა რიცხვს.

ცხადია, რომ ადამიანთა რეალური შემოსავლები და ცხოვრების დონე პირდაპირ კავშირშია საერთო ეკონომიკურ პოლიტიკასთან და დამოკიდებულია წარმოების განვითარებაზე.

იმ პირობებში, როდესაც ადგილი აქვს წარმოების დაცემას, შემოსავლების სტაბილიზაციისა და ზრდის სფეროში წარმატების მიღწევა ძალზე ძნელია. მიუხედავად ამისა, ქვეყანაში არსებობს ჯერ კიდევ გამოუყენებელი სახელმწიფო ბერკეტები ეროვნულ – შემოსავლის გადანაწილების სფეროში, ჩრდილოვანი ეკონომიკის შეზღუდვისა და ბიუჯეტის შევსების, მოსახლეობის ფულადი შემოსავლების რეგულირებისა და მიზნობრივი სოციალური დახმარების სისტემის ფორმირების თვალსაზრისით.

მოხმარების წარმოებაზე დამოკიდებულების გაცნობიერების პირობებში აუცილებელია მიმდინარე ეკონომიკური პოლიტიკის განხილვისას პრობლემებს მივუდგეთ, უპირველეს ყოვლისა, დასაქმების, მომუშავეთა შემოსავლების საკმარისი ღონისა და მოსახლეობის სხვა ფენების სოციალური დაცვის ღონისძიების კუთხით, ასევე დანახარჯების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით და არა მხოლოდ წმინდა წარმოების ინტერესების პოზიციიდან.

როგორც აღვნიშნეთ, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში სახელმწიფოს კვლავ მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება სოციალ-ეკონომიკური პროცესების მართვის სფეროში.

სახელმწიფოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვან ფუნქციას წარმოადგენს მოსახლეობის შემოსავლების რეგულირება. ამ მხრივ გამორჩეული ადგილი უკავია საერთო ეროვნულ დონეზე განსაზღვრულ მინიმალურ ხელფასს, რომელიც საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, შრომის ანაზღაურების სფეროში, სახელმწიფოს ჩარევის ძირითად ინსტრუმენტს წარმოადგენს.

მინიმალური ხელფასის პირველი ფუნქცია დასაქმებულთა სოციალური დაცვაა, რაც გულისხმობს, რომ მან უნდა უზრუნველყოს საშუალო ძალის ნორმალური კვლავწარმოება. მეორეც, იგი წარმოადგენს შრომის ანაზღაურების მთელი სისტემის აგების საფუძველს და მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მოსახლეობის გადახდისუნარიან მოთხოვნას. ამჟამად მინიმალური ხელფასი ვერცერთ ამ ფუნქციას ვერ ასრულებს, იგი დღეისათვის მხოლოდ შრომის ანაზღაურების მინიმალური დონეა. ასეთი მდგომარეობის ხანგრძლივად შენარჩუნება მეტად საშიფათოა და შეიცავს სოციალურ-პოლიტიკური დესტაბილიზაციის ელემენტებს. ყოველივე ამის გამოხატულებას სისტემატიურად ვაწყდებით უკანასკნელი წლების მანძილზე, საზოგადოება კი მუდმივი დაძაბულობისა და შიშის ქვეშ იმყოფება. არსებული სიტუაცია, მეტად ხელსაყრელ ფონს ქმნის რიგი პოლიტიკური ძალებისა და უცხო ქვეყნების მტრულად განწყობილი სპეცსამსახურებისათვის თავიანთი მერკანტელური მიზნების განსახორციელებლად.

სოციალური პოლიტიკის საბოლოო მიზანი საზოგადოების წევრთა კეთილდღეობის ამაღლებაა. ხოლო ადამიანთა საზოგადოების შესწავლისას ეკონომიკური თეორია ამოღის იმ უმნიშვნელოვანესი წანამძღვრებიდან, რომ ადამიანი ერთდროულად არის ეკონომიკური დოვლათის მწარმოებელიც და მომხმარებელიც. იგი არა მარტო ქმნის, არამედ მოქმედებაში მოიყვანს და განსაზღვრავს ტექნიკისა და ტექნოლოგიების გამოყენების წესებს, რაც თავის მხრივ ახალ მოთხოვნებს უყენებს ადამიანის ფიზიკურ და ინტელექტუალურ პარამეტრებს.

ეს გარემოება ნათლად გამოჩნდა თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, როდესაც ადამიანებს უწევთ რთული და მრავალმხრივი ეკონომიკური ფუნქციების შესრულება. ადამიანი, როგორც ცოცხალი მწარმოებლური ძალა, ხასიათდება მრავალი ატრიბუტით, არსებითი ხასიათის ნიშან-თვისებებით, მრავალფეროვანი მოთხოვნილებისა და უნარის ერთობლიობით.

თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის პირობებში მკვეთრად გაიზარდა ადამიანის ფაქტორის როლი ეკონომიკური ზრდა. შრომითი

რესურსების სტრუქტურა და ხარისხი დიდად განაპირობებს ეკონომიკური პოტენციალის ფორმირებისა და გამოყენების შესაძლებლობებს.

საზოგადოების განვითარების დონე განისაზღვრება როგორც მეურნეობრიობის გაბატონებული ტიპების, ასევე ღირებულებისა და ინტერესების ჩამოყალიბებული იერარქიით, მოსახლეობის მახასიათებლებით, ე.წ. ადამიანური კაპიტალით, რომელშიც იგულისხმება მუშაკთა შესაძლებლობები და უნარ-ჩვევები, რომლებიც მათ აძლევს სოციალურ და ეკონომიკურ სფეროებში აქტიური მოქმედების საშუალებას. ადამიანური კაპიტალი განიხილება, როგორც იმ თვისებების ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს მწარმოებლობას, რაც შეიძლება გახდეს ადამიანის, ოჯახის, საწარმოს და მთლიანად საზოგადოების შემოსავლის წყარო. ასეთ თვისებებად, ჩვეულებრივ, მიიჩნევენ ჯანმრთელობას, ბუნებრივ ნიჭს, განათლებას, პროფესიონალიზმს, მობილურობას. ადამიანისეული კაპიტალი განისაზღვრება პიროვნების მიერ დაგროვილი გამოცდილებითა და ცოდნით, რაც ფასდება მომავალში შემოსავლების მიღების პოტენციალით.

ინვესტიციები ადამიანურ კაპიტალში უაღრესად ეფექტურია და იგი გარკვეულ პერიოდში (ხელსაყრელი გარემოს პირობებში) იწვევს შრომის მწარმოებლურობის ამაღლებას, თუმცა იგი შეიძლება გაუფასურდეს ჯანმრთელობისა და განათლების დონის გაუარესებისა და სპეციალისტთა მასობრივი დისკვალიფიკაციის შედეგად.

საზოგადოების განვითარების პროცესში ადამიანის ფაქტორის გააქტიურება მჭიდრო კავშირშია განათლების პოტენციალის ფორმირებასა და გამოყენებასთან. განათლების პოტენციალი ქვეყნის შრომითი რესურსების მნიშვნელოვანი ხარისხობრივი მახასიათებელია და გამოხატავს მოსახლეობის ინტელექტუალური განვითარების დონეს. მას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ბუნებრივი რესურსებით შედარებით ღარიბი საქართველოსათვის. საქართველოს მოსახლეობის განათლების პოტენციალის შეფასება საკმაოდ რთულია, განსაკუთრებით ხარისხობრივი და ეკონომიკური ეფექტიანობის თვალსაზრისით. შრომითი რესურსების ხარისხობრივი ზრდის შეფასებისათვის საჭიროა განათლების დონის სრული ანალიზი და პერსპექტიულ მიმართულებათა განსაზღვრა. აქვე არ შეიძლება ხაზგასმით არ აღინიშნოს იმის შესახებ, რომ საქართველოში ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პერიოდში უმაღლესი განათლების სისტემაში უარყოფითი ტენდენციები განვითარდა. ჯერ ერთი, საბიუჯეტო კრიზისის პირობებში პრობლემა გახდა

უკვე არსებული უმაღლეს სასწავლებლების სრულყოფილი დაფინანსება, ამ მიზნით შემცირდა გამოყოფილი სახსრების მოცულობა. მეორეც, სრულად არ მომხდარა ეკონომიკის საბჭოთა სტრუქტურაზე ორიენტირებული უმაღლეს განათლების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი გარდაქმნა, რამაც შრომის ბაზრის მოთხოვნებისა და განათლების მოქმედი სისტემის შეუსაბამობა გამოიწვია.

არასაკმარისი დაფინანსების პირობებში სახელმწიფო შეეცადა განათლების რეფორმის გატარების და მასში საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბების მოთხოვნათა გათვალისწინებას, მაგრამ ეს მხოლოდ განათლების სფეროს დაფინანსების არასახელმწიფო წყაროების დაკანონებით გამოიხატა, სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმები კი თითქმის მთლიანად გაუქმდა ან მან მიიღო მხოლოდ ფორმალური ხასიათი. ყოველივე ამის შედეგად, კიდევ უფრო გამწვავდა ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში წარმოშობილი უმაღლესი განათლების მქონე სპეციალისტთა ჭარბწარმოების პრობლემა. წარმოების დაცემისა და სამუშაო ადგილების შემცირების პირობებში იზრდება უმაღლეს დამთავრებულთა რიცხვი, ხოლო მათი განათლების დონის კონტროლის მექანიზმები ნაკლებად მოქმედებს.

შრომის ბაზრის მოთხოვნების ზეგავლენა ჯერ კიდევ სუსტია და არაა შექმნილი სამუშაო ძალის დასაქმების კონკრეტული გარემო. ასეთი სიტუაცია მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს იმას, რომ ხშირ შემთხვევაში დასაქმებულთა განათლების დონე და პროფესიული შემადგენლობა ეკონომიკის მოთხოვნებთან ნაკლებადაა დაკავშირებული. ყოველივე ეს პრობლემებს ქმნის არა მხოლოდ სპეციალისტთა დასაქმების თვალსაზრისით, არამედ მკვეთრად ეცემა ქვეყნის ინტელექტუალური პოტენციალი და სამუშაო ძალის საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობა.

განათლების სფეროში უკანასკნელ პერიოდში პარადოქსული სიტუაცია შეიქმნა – გაიზარდა, როგორც უმაღლესი სასწავლებლების რაოდენობა, ასევე სტუდენტთა და უმაღლესდამთავრებულთა კონტინგენტი, მაშინ, როცა მათზე მოთხოვნილება მკვეთრად დაეცა.

ერთმნიშვნელოვნად უნდა აღინიშნოს, რომ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლა არ ნიშნავს სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმების უგულვებელყოფას – განსაკუთრებით მეცნიერებისა და განათლების სფეროში. პრაქტიკაში საბაზრო ეკონომიკის ეფექტიანობა ბევრადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად უწყობს იგი ხელს მოსახლეობის ინტელექტუალური დონის გამოვლენას და რეალიზაციას.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების არასტა-

ბილური ხასიათი მეტად ართულებს განათლების სფეროში პროგნოზირებისა და დაგეგმვის მექანიზმების გამოყენებას, მაგრამ ამ პრინციპების სრული უგულვებელყოფა მიუღებელია. მთავარია, გადაილახოს სამუშაო ძალის ფორმირებასა და მასზე მოთხოვნას შორის, ჯერ კიდევ არსებული მკვეთრი დისბალანსი, რათა თავიდან ავიცილოთ მწვავე სტრუქტურული უმუშევრობის კატასტროფული შედეგები. საქართველოს განათლების სფეროში უკანასკნელ პერიოდში პარადოქსული სიტუაცია იყო შექმნილი. სულ უფრო იზრდებოდა როგორც უმაღლეს სასწავლებლების, ასევე სტუდენტთა და უმაღლესდამთავრებულთა რიცხოვნობაც, მაშინ როცა მათზე მოთხოვნილება მკვეთრად დაეცა. უმაღლეს სასწავლებლებში მიღებას თითქმის უკონტროლო ხასიათი ჰქონდა მიღებული. ამ ტენდენციის წინააღმდეგ მოქმედებდა მხოლოდ ოჯახების მატერიალური მდგომარეობა, რაც კიდევ უფრო აღრმავებდა სოციალური უთანასწორობის ფაქტორს ქვეყანაში. ამ პროცესებისადმი ისეთი დამოკიდებულება, რომელიც გამოიხატება ფორმულით – „ბაზარი ყველაფერს დაარეგულირებს“ სრულიად მიუღებელია, ვინაიდან ყალიბდება სპეციალისტთა აბსურდული ჭარბწარმოება, ხოლო მათი განათლების საერთო დონე ძალიან დაბალია.

განათლების სფეროში გარდაქმნების განხორციელება, სახელმწიფო სახსრების შემცირების პირობებში, გარკვეულად დაკავშირებული იყო დაფინანსების ალტერნატიული, არასაბიუჯეტო წყაროების გამოვლენასთან. ამასთანავე, პოლიტიკური არასტაბილურობის პერიოდში შესაბამის პროცესებზე სახელმწიფო კონტროლის განხორციელების საშუალებები მკვეთრად იყო შეზღუდული. აქედან გამომდინარე, უმაღლესი სასწავლებლების ფუნქციების კრიტერიუმების დაცვა ნაკლებად ხორციელდებოდა, ლიცენზირების მექანიზმი ძლიერ ზეწოლას განიცდიდა და სუბიექტური ფაქტორები დომინირებდა.

ძირითადად ამით იყო განპირობებული, რომ განათლების მაშინდელმა სისტემამ აბსურდული ხასიათი მიიღო, თუმცა, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ კრიზისულ პერიოდში (განსაკუთრებით 1992-1995 წლებში) მან გარკვეულწილად დადებითი როლი შეასრულა პროფესორ-მასწავლებელთა „ფიზიკურ გადარჩენაში“, თუმცა ეს მოხდა განათლების ხარისხის დაცემისა და ცოდნის ფალსიფიკაციის ხარჯზე.

არასახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებლების ქსელის ფორსირებულმა გაფართოებამ დღის წესრიგში დააყენა ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა – ამ სასწავლებლების პედაგოგიური კადრებით უზრუნველყოფა.

პროფესორ-მასწავლებელთა კადრები შედარებით

ხანგრძლივ პერიოდში ყალიბდება, რაც განაპირობებს მათ რაოდენობრივ-ხარისხობრივ სტაბილურობას ამით არის განპირობებული, რომ სტუდენტთა კონტინენტის მკვეთრი ცვლილებები არსებით ზეგავლენას ახდენს პედაგოგიური პერსონალის ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე. სტუდენტთა რიცხვის მკვეთრად ზრდამ ასევე გაზარდა მოთხოვნა ამ კატეგორიის სამუშაო ძალაზე, რომლის დაკმაყოფილებაც შეთავსებით მუშაობის საფუძველზე განხორციელდა. თუკი 1990-1991 სასწავლო წელს შეთავსებით მუშაობდა უმაღლესი სასწავლებლების პროფესორ მასწავლებელთა მხოლოდ 8,8%, მომდევნო წლებში ეს მაჩვენებლები გაიზარდა და სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებლების მიხედვით 11,1%-მდე შეადგინა.

შეიძლება ითქვას, რომ სტუდენტთა დამატებითი კონტინენტის სწავლება ძირითადად შეთავსებულ შრომას დაეყრდნო, რაც მისაღები ფორმაა და იგი ადრეც გამოიყენებოდა, მაგრამ მხედველობაშია მისაღები, რომ იგი ადამიანის (ამ შემთხვევაში პროფესორ-მასწავლებელთა) დროის ბიუჯეტთან და ფსიქოლოგიურ შესაძლებლობებთან არის დაკავშირებული.

ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში გაუმართლებლად მაღალი იყო პედაგოგთა დატვირთვა და იგი სამუშაო დროის 2/3 აღემატებოდა, ხოლო მეცნიერული კვლევისათვის სამუშაო დროის მხოლოდ 1/3 იყო გათვალისწინებული.

სულ სხვა მოთხოვნებია გაბატონებული დასავლეთში, სადაც უმაღლესი სკოლის ლექტორი ამავე დროს წამყვანი მეცნიერიც უნდა იყოს. ეს ყოველივე გაითვალისწინება პედაგოგიურ დატვირთვაში. მაგალითად, აშშ-ის უნივერსიტეტებში მასწავლებელთა 78%-ს კვირაში 12-საათიანი პედაგოგიური დატვირთვა აქვს (მათგან 18%-ს არა უმეტეს – 4 საათი). დროის ბიუჯეტის 2/3-ზე მეტი კი ხმარდება სამეცნიერო მუშაობას. მართალია, მასწავლებელთა დიდ ნაწილს (დაახლ. 75%-ს) აქვს დამატებითი სამუშაოც (ძირითადად სხვადასხვა კომპანიაში მეცნიერ-კონსულტანტის სახით), მაგრამ ამ საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლები მათი ძირითადი ხელფასის 25%-ს არ აღემატება.

უკანასკნელ პერიოდში ჩვენთან სრულიად საწინააღმდეგო მოვლენას ჰქონდა ადგილი. ფართოდ გავრცელდა 2 და მეტი განაკვეთის შეთავსების სისტემა და ბუნებრივია, მკვეთრად შეამცირდა სამეცნიერო მუშაობაზე განკუთვნილი დრო. აღნიშნულის გავლენით შეიქმნა პარადოქსული სიტუაცია, როდესაც შეთავსებიდან მიღებული შემოსავლები გაცილებით აღემატებოდა ძირითად ხელფასს. შექმნილი მდგომარეობა ყველაზე უარყოფითად მოქმედებდა სწავლების ხარისხზე. ამასთან ერთად,

ლექტორთა დროის ბიუჯეტში მთლიანად ლექციების კითხვა გაბატონდა, რამაც პრაქტიკულად მინიმუმამდე დაიყვანა უმაღლესი სკოლის პედაგოგთათვის აუცილებელი მეცნიერული მუშაობის შესაძლებლობა. ამასთან ერთად, საერო უმაღლესი სასწავლებლების დიდ უმრავლესობას საერთოდ არ გააჩნდა კვლევითი ბაზები და სამეცნიერო განყოფილებები, ელემენტარულად მათი საქმიანობა არ ითვალისწინებდა მეცნიერულ კვლევას.

აღნიშნულიდან ცხადია, რომ საქართველოში მეცნიერებისა და განათლების სისტემები ერთმანეთთან ორგანულ კავშირში არ იმყოფებოდა და ეს გარკვეულწილად საბჭოთა სისტემის მემკვიდრეობა იყო, მაგრამ მისი გადალახვა აუცილებელია მოხდეს საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნების შესაბამისად.

გლობალური პროცესების მიმდინარეობის ფონზე განუწყვეტლივ ხორციელდება მოსახლეობისა და შრომითი რესურსების ინტენსიური გადაადგილება, როგორც ცალკეული, ასევე სხვადასხვა ქვეყნებს შორის და ეს პროცესი მიმდინარეობს მსოფლიო მასშტაბით ხშირად მიგრანტების ინტერესების გათვალისწინებით, ზოგჯერ იმ ქვეყნების ინტერესებიდან გამომდინარე, რომლებიც მათ ღებულობენ ან სულაც იმ ქვეყნების ინტერესებიდან გამომდინარე, საიდანაც მიგრანტები გადიან.

ასეთი გადაადგილების ტრადიციულ ცენტრებს წარმოადგენენ აშშ-ისა და დასავლეთ ევროპის მოწინავე სახელმწიფოები, რომლებიც თავიანთი რეალობით მუდმივად იზიდავენ სხვადასხვა ქვეყნიდან მაღალკვალიფიციურ მუშაკებს. მათ უფრო მოგვიანებით დაემატნენ ახალი ცენტრები ახლო აღმოსავლეთის ნავთობის მომპოვებელი და ნავთობგადამამუშავებელი არაბული ქვეყნები (არაბეთის გაერთიანებული ემირატები, საუდის არაბეთი, ლიბია, კატარი და სხვ.), აზიური (ინდოეთი, პაკისტანი, ბანგლადეში), აგრეთვე არაბული ქვეყნები (ეგვიპტე, იორდანია).

მსოფლიოში არსებული მიგრანტების 59,8% შედარებით განვითარებულ ქვეყნებში ცხოვრობს, მათ შორის ევროპაში – 32%, ჩრდილოეთ ამერიკაში – 23,4, აზიაში – 28,5. 1990-2000 წლებში მსოფლიოში საერთაშორისო მიგრანტთა რაოდენობა 13,5%-ით გაიზარდა.

მიგრაციის საფუძველი პირველ რიგში მძიმე სოციალ-ეკონომიკური პირობებია. ამიტომ მოსახლეობის სწრაფვა მატერიალური და სულიერი პირობების გაუმჯობესებისათვის, რაც პირველ რიგში გამოიხატება მაღალი ანაზღაურების მიღებასა და საინტერესო სამსახურის მოძიებაში, აგრეთვე მორალური და ზნეობრივი ღირებულების დაკმაყოფილებაში – მიგრაციული პროცესების მასტიმულირებელი ფაქ-

ტორებად შეიძლება ჩაითვალოს. მიგრაცია ხშირად განპირობებულია ფსიქოლოგიური ფაქტორებითაც, როდესაც ადამიანები ადგილებზე ვერ ახერხებენ საკუთარი უნარებისა და შესაძლებლობების სრულ გამოვლენას. აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო მიგრაციული პროცესებში მნიშვნელოვნადაა ჩართული საქართველოს მოსახლეობაც, რასაც, უპირველეს ყოვლისა, განაპირობებს მომხდარი შეიარაღებული კონფლიქტები, უმუშევრობის ზრდა, დაბალი შემოსავლები, სოციალური დაძაბულობა და სხვ.

მიგრაციის პროცესი უარყოფით ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის განვითარებაზე, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ემიგრანტები ხდებიან ყველაზე ნიჭიერი ადამიანები, პროფესიონალები. ე.წ. „ინტელექტის გადინება“ ჩვეულებრივ გამოიხატება იმაში, რომ ქვეყანას განსაკუთრებული ნიჭის მქონე მოქალაქეები ტოვებენ (მუსიკოსები, მხატვრები, ექიმები, ინჟინრები, მეცნიერები), აგრეთვე იმ დარგის სპეციალისტები, რომლებიც წარმატებით ფლობენ და იყენებენ თანამედროვე ტექნიკასა და საინფორმაციო ტექნოლოგიებს, აგრეთვე საბანკო და საფინანსო საქმეს. ამ კატეგორიის მუშაკებს განეკუთვნებიან ადამიანები, რომლებიც მუშაობენ კონტრაქტით განსაზღვრული ვადითა და შესაბამისი ფუნქციებით, განათლების მაღალი დონითა და პროფესიული კვალიფიკაციით გამორჩეული ადამიანები; ვიზების მქონე უცხოელი ტურისტები, რომლებიც ფაქტიურად არალეგალურ მიგრანტებს წარმოადგენენ და ლტოლვილები, რომლებმაც იძულებით გადაადგილებით დატოვეს თავიანთი მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მონაცემებით 2000 წ. საერთაშორისო მიგრანტების საერთო რაოდენობა 175 მილიონ კაცს აღწევდა, რაც 1970 წლის მონაცემებს ორჯერ აღემატება და მსოფლიო მოსახლეობის 3%-ს შეადგენს.

ამასთან ერთად, „ტვინების გადინებას“ არ უნდა შევხედოთ როგორც უარყოფით მოვლენას, ვინაიდან ეს ადამიანები სრულფასოვნად ვერ იყენებენ თავიანთ ნიჭსა და პოტენციალს თავიანთ ქვეყანაში. დამატებით შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ შრომითი ხელშეკრულების საფუძველზე დროებითი გამგზავრება ქვეყნიდან არ შეიძლება ჩაითვალოს აუცილებლად საზიანოდ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის, ვინაიდან ამ ადამიანების განათლება და გამოცდილება მათი სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ შეიძლება გაცილებით უფრო სასარგებლო იყოს. ანგარიშგასაწევია ისიც, რომ უცხოეთში გამომუშავებული თანხების მნიშვნელოვან ნაწილს ისინი თავიანთ ოჯახებს უგზავნიან.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოდან მოსახლეობის, განსაკუთრებით მისი ინტელექტუალური

ნაწილის მიგრაცია ამჟამად და მომავალშიც დამოკიდებული იქნება ქვეყნების სოციალ-ეკონომიკური განვითარების დონეთა სხვაობაზე. აქედან გამომდინარე, დღეს აუცილებელია ისეთი ღონისძიებების შემუშავება, რომელიც შეამცირებს ემიგრაციულ განწყობას ინტელექტუალებში, ან შექმნის მათი სამშობლოში დაბრუნების პირობებს მას შემდეგ, რაც ისინი დაეუფლნენ ნოუ-ჰაუს და ცოდნას საზღვარგარეთ. უნდა ითქვას, რომ ბევრი რამ შეიძლება იქნეს მიღწეული ხელფასის სიდიდეს რეგულირების ხარჯზე. ამ მხრივ, აუცილებელია შემოსავლების, კერძოდ, ხელფასების სახელმწიფო რეგულირების სფეროში პრიორიტეტების მექანიზმების ფორმირება, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, გაითვალისწინებს შემოქმედებითი შრომის სტიმულებს.

თუ განვიხილავთ საქართველოდან ემიგრირებულ საშუალო ძალის მიგრაციულ ნაკადს, ვნახავთ, რომ ემიგრირებულთა 39% მოდის რუსეთზე, მიუხედავად გართულებული სავიზო რეჟიმისა ამ ქვეყანასთან, 14% მიდის საბერძნეთში, 13% – გერმანიაში, ხოლო აშშ-ში – 14%.¹

მიგრაციული პროცესები გარკვეულწილად იწვევს დაძაბულობის შენელებას შიგა შრომის ბაზარზე და ამავე დროს მათ მიერ გამოგზავნილი ფულადი დახმარებები ბევრი ქართული ოჯახისათვის ფიზიკური გადარჩენის ერთადერთი საშუალებაა.

ქართველი შრომითი ემიგრანტების საშუალო თვიური შემოსავალი 714 აშშ დოლარია, ხოლო ერთი ემიგრანტის მიერ საქართველოში ფულადი გზავნილის საშუალო თვიური სიდიდე შეადგენს 168 აშშ დოლარს.

გაცილებით მეტი იგზავნება აშშ-დან (368 დოლარი), საბერძნეთიდან (142 დოლარი), რუსეთიდან (111,5 დოლარი), გერმანიიდან (121,6 დოლარი), ყველაზე მცირე გზავნილი შემოდის რუსეთიდან და თურქეთიდან.²

ემიგრაციაში ძირითადად ახალგაზრდა ასაკისა და შედარებით მაღალგანვითარებული კადრები მიდიან. საქართველოში შრომით ემიგრანტთა 47% 16-29 წლის ასაკობრივი ჯგუფის პირებია, ხოლო 45%-ს შეადგენენ 30-49 წლის ასაკობრივი ჯგუფის პირები, რაც შეეხება 50 წელს გადაცილებულ პირებს, მათზე მოდის შრომით ემიგრანტთა 8%. საქართველოდან ემიგრირებულ მამაკაცებს შორის ინჟინრებზე მოდის 20,1%, რომელთა 30% 30-49 წლის ასაკობრივ ჯგუფს ეკუთვნის, ბიზნესმენებზე

¹ 6. ჭელიძე, მ. ტუხაშვილი, საქართველოს მოსახლეობის შრომითი ემიგრაციის ფაქტორები და სოციალ-ეკონომიკური შედეგები, თსუ, თბილისი, 2003, გვ. 42.

² 2. შელია, შრომის ემიგრანტთა დემოგრაფიული სტრუქტურის ძირითადი მახასიათებლები, მიგრაციული პროცესები პოსტსაბჭოთა საქართველოში, თსუ, თბ., 2003, გვ. 60.

მოდის 11,2%, ეკონომისტებზე 7,7% და ა.შ.¹

როგორც სოციოლოგიური გამოკვლევები, ასევე ემპირიული დაკვირვებები გვიჩვენებს, ემიგრანტთა უდიდესი ნაწილი მაღალი განათლებისაა. ამასთანავე, ხშირად მათი დასაქმება საზღვარგარეთ ხდება არაშესაფერის სამუშაოებზე. მხედველობაში მისაღება ის გარემოებაც, რომ ემიგრანტთა შრომის ანაზღაურების დონე საკმაოდ დაბალია ემიგრაციულ ქვეყნებში არსებულთან შედარებით, განსაკუთრებით თუ ამას განვიხილავთ პროფესიულ-კვალიფიციურ კრილში, რაც ძირითადად გამოწვეულია დასაქმების არალეგალური ხასიათით. აქედან გამომდინარე, ქართველ ემიგრანტთა დიდი ნაწილი მოქცეულია შრომითი ხელშეკრულებების (კონტრაქტების) არეალის გარეთ და, შესაბამისად, ისინი ვერ ექცევიან საკანონმდებლო-ნორმატიული ბაზის ფარგლებში, რაც განაპირობებს მათი შრომითი და სოციალური უფლებების უგულებელყოფას დამსაქმებელთა მიმართ.

შესაბამისი გამოკვლევით ირკვევა, რომ ემიგრაციის მიზეზთა შორის გამოიყოფა უმუშევრობა, უხელფასო შვებულებები, შემოსავლების დაბალი დონე და ოჯახის მატერიალური უზრუნველყოფის უადრესად მწირი შესაძლებლობები (აქვე უნდა აღინიშნოს ეთნიკურ უმცირესობათა ლტოლვა ისტორიულ სამშობლოში, თუმცა ამ შემთხვევაშიც ეს პროცესი, ქვეყანაში მძიმე მატერიალური პირობებით იყო სტიმულირებული).

და ბოლოს, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ყველა ზემოთ აღნიშნული იმ მწვავე პრობლემების გათვალისწინებით, შესაბამისი ოპტიმალური ღონისძიებების გატარებისა და ძირითადი დადებითი ტენდენციების გაძლიერებით მიზანმიმართული სოციალური პოლიტიკის ჩამოყალიბების პირობებში, შეიქმნება სათანადო მყარი საფუძველი იმისათვის, რათა მოხდეს ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის ყველა ფენის შრომითი საქმიანობის განხორციელება და ჩართულობა საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში. ყოველივე ეს კი მთლიანობაში სასიკეთო გავლენას მოახდენს საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობისა და მისი ყველა მონაწილის შემოსავლების ზრდაზე, ხელს შეუწყობს და განაპირობებს მთლიანად საზოგადოების კეთილდღეობის ამაღლებას.

სწორედ საბაზრო ურთიერთობების პირობებში მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს როლი მოსახლეობის ინტელექტუალური პოტენციალის ფორმირებასა და გამოყენების სფეროში. ეს როლი კიდევ უფრო დიდ დატვირთვას იძენს გარდამავალ პერიოდში, როდესაც იცვლება ღირებულებათა სისტემა, ხოლო სოციალურ-პოლიტიკური არასტაბილურობა და დეფიციტური ეკონომიკა პრიორიტეტების განსაზღვრას ართულებს.

¹ იქვე, გვ. 42.

სახელმწიფო პოლიტიკა, რომელიც მიმართული იქნება ადამიანური კაპიტალის განვითარებისაკენ, სრულ შესაბამისობაში უნდა მოექცეს ქვეყნის ეკონომიკურ შესაძლებლობებთან, ამასთან, უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს ის საერთაშორისო სტანდარტები და გარანტიები, რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნის წამყვან როლს მსოფლიო თანამეგობრობაში.

ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდგომარეობა, მსოფლიო პოლიტიკაში მიმდინარე გლობალური ცვლილებები და დიდ სახელმწიფოების ცხოველი ინტერესი ჩვენი ქვეყნის მიმართ, მოითხოვს სახელმწიფოს მკვეთრ შემობრუნებას ინტელექტუალური პოტენციალის ზრდისა და გამოყენების მიმართულებით. ყოველივე ეს კი უნდა აისახოს ინტელექტუალური რესურსების მობილიზაციაში. სწორედ ამან უნდა განსაზღვროს საქართველოს, როგორც უდიდესი ისტორიისა და კულტურული ტრადიციების მქონე ქვეყნის ადგილი და როლი, როგორც რეგიონში, ისე მთელ მსოფლიოში.

Iasha Kutubidze
Associated Professor of GTU

SOCIAL-ECONOMICAL PROBLEMS OF GLOBALIZATION

SUMMARY

Globalization is a long historical process characterized with continuous intensification of social relationships, specific stages of development and trends. Globalization significantly changed the relationships of states in the field of economics. Besides, it stimulated the changes of ideas, cognition, opinions and views.

In modern world the continuous process of technical and technological globalization goes in parallel with technical progress. The newest technological equipment fundamentally changed the labor of mankind and became the basis of profitable business, commerce and banking. Besides, it gave birth to certain problems, which can be solved only by means of joint and reasonable action of fundamental forces of globalization. This includes enhancement of skills and opportunities of concrete persons.

In the process of globalization we must carefully treat the problems of spiritual life of mankind. It's especially true, when the culture, art, literature and other spiritual values of different countries and nations are easily available and intelligible for other nations by means of high technologies.